

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
PREDŠOLSKA VZGOJA

**VPLIV INTERAKCIJE Z LUTKO NA
ČUSTVENO-SOCIALNI RAZVOJ PREDŠOLSKIH
OTROK**

DIPLOMSKA NALOGA

Mentorica:
mag. Helena Korošec

Kandidatka:
Saša Dular

Ljubljana, maj 2012

ZAHVALA

Zahvaljujem se vsem, ki so mi pomagali in me spodbujali pri izdelavi diplomske naloge.

Zahvaljujem se mentorici, mag. Heleni Korošec, za vso strokovno pomoč ter mojim sodelavkam Katarini Kramar, Jani Mlakar in Silvi Vidmar.

IZJAVA

Podpisana Saša Dular, rojena 23. 7. 1975, študentka Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani, Oddelek za predšolsko vzgojo, izjavljam, da je diplomska naloga z naslovom Vpliv interakcije z lutko na čustveno-socialni razvoj predšolskih otrok pri mentorici, mag. Heleni Korošec, avtorsko delo.

V diplomski nalogi so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni; teksti niso prepisani brez navedbe avtorja.

Ljubljana, 28. 2. 2012

Saša Dular

POVZETEK

Ena od pomembnih nalog vzgojitelja v vrtcu je skrb za pravilen čustven razvoj otrok. Senzibilen vzgojitelj pri otroku prepozna njegova čustva, se vživi v njegovo stisko in mu nudi varno zavetje, prijazno ter spodbudno besedo.

V teoretičnem delu sem opredelila pomen čustev, otrokove igre in lutk. V zgodnjem otroštvu so otrokova čustva nestalna, se hitro menjajo in so glede na svojo vsebino in v izrazih zelo odvisna od okolja, v katerem otrok živi, in od ravnanja z otrokom. Odrasli moramo razvijati in pospeševati otrokova lepa, prijetna in primerna čustva, kot so: zadovoljstvo, veselje, ljubezen, čustvo zaupanja in varnosti. Na tej osnovi se bodo postopoma razvijala nova in bolj plemenita socialna čustva (dobrota, optimizem, prijaznost). Istočasno pa je potrebno zavirati in odstranjevati vzroke za razmah neprijetnih in neprimernih čustev (jeza, strah, bes, obup ...). Otrok lahko ravno v igri z lutko premaga številne stiske, jih lažje izrazi in razume. Znano je, da otroci na energetske ravni čutijo nek strah pred odraslimi, zato lahko odrasli naredimo zelo veliko, da otroku ponudimo lutko, preko katere lahko komunicira.

V empiričnem delu sem raziskala vlogo lutke pri izražanju otrokovih čustev in vključevanju otrok z različnim kulturnim ozadjem ter vlogo ljubljenca skupine pri oblikovanju medsebojnih odnosov. Ugotovila sem, da otroci svoja čustva lažje izražajo preko lutke, ji zaupajo mnogo stvari, se veliko bolj odprto in brez zadržkov pogovarjajo z njo. Z igranjem zgodb z lutkami so otroci na igriv in prijeten način vstopili v svet umetnosti in jezika ter preko različnih vsebin spoznavali svet. Ugotovila sem, da je lutka tudi za vzgojitelja zelo koristen pripomoček, saj mu pri njegovem delu lahko pomembno pomaga. V njegovih rokah postane magično sredstvo, s katerim se približa otroku, ga lažje razume in preko katerega otrok naveže pristen stik z vzgojiteljem in vrstniki. Ni dovolj lutka samo pokazati otrokom, ampak jim jo je potrebno dati v roke, kajti z njo v roki otroku odpiramo vrata v širni svet ter mu obenem nudimo varno zavetje, da se vrne, kadar tako začuti ali si zaželi.

KLJUČNE BESEDE: vzgojitelj, otrok, čustva, lutka, medsebojni odnosi

ABSTRACT

One of the important jobs of a preschool teacher is taking care of proper emotional development of children. A sensitive teacher recognizes the children's emotions, relates to their distress and provides a safe place for them with words of encouragement and kindness.

In the theoretical part, I define the meaning of emotions, children's play and puppets. In their early childhood, children's emotions are inconsistent and change rather quickly. The type of emotion and its expression depends greatly on the children's environment and on the way they are being treated. Adults need to develop and promote nice, pleasing and appropriate emotions, such as contentment, joy, love, trust and safety. On that basis, new and nobler social emotions gradually evolve (e.g. goodness, optimism, kindness). At the same time, the causes for the increase of unpleasant and inappropriate emotions (e.g. anger, fear, rage, despair) need to be inhibited and removed. Playing with a puppet helps children overcome, express and understand numerous distresses better. It is known that children have a fear of adults on a certain energy level so a puppet presents an easier way of communication.

In the empirical part, I research the role of a puppet in expressing children's emotions, in integrating children with different cultural background as well as the role of a group favourite in forming interpersonal relationships. I have come to the conclusion that expressing emotions through the puppet is easier for children. They confide in the puppet and talk to it openly. Performing stories with puppets allows the children to enter the world of art and language in a playful and pleasant way and discover the world they live in with different topics. I have realized that a puppet presents a useful tool not only for the children but for the teachers as well as it can prove to be very helpful with their job, too. In their hands, it becomes a magical means for getting close to children and for understanding them better. It helps the children create a genuine contact with the teacher and with the peers. We not only have to show the puppet to the children but also make them play with it. Thus, we enable the children an insight to the workings of the world while offering a safe place for them where they can return to whenever they wish.

KEY WORDS: teacher, child, emotions, puppet, interpersonal relationships

KAZALO

1 UVOD	1
I. TEORETIČNI DEL	2
2 ČUSTVENI IN SOCIALNI RAZVOJ	2
2.1 Razvoj čustev	2
2.2 Učenje čustev	2
2.3 Čustvene potrebe.....	3
2.4 Čustva med prvim in tretjim letom	4
2.4.1 Strah	4
2.4.2 Strah pred ločitvijo.....	5
2.4.3 Zadovoljstvo, veselje, navdušenje	6
2.4.4 Čustva samozavedanja	6
2.5 Rast možganov in čustveni razvoj	7
2.5.1 Razumevanje možganov in njihov vpliv na čustveno izražanje otrok....	8
2.5.2 Alarmni sistem možganov	8
2.6 Razvoj navezanosti	9
2.7 Razvoj empatije	10
2.8 Socialni razvoj	11
2.8.1 Prve socialne reakcije	11
2.8.2 Odnosi z vrstniki	12
2.8.3 Posnemanje	12
2.8.4 Konflikti med otroki	13
3 OTROKOVA IGRA.....	14
3.1 Opredelitev in pomen igre	14
3.2 Vrste iger v 1. starostnem obdobju	14
3.3 Vloga odraslega v otrokovi igri	16
3.3.1 Območje bližnjega razvoja pri igri	16
3.3.2 Vloga vzgojiteljice v igri	17
4 LUTKE	18
4.1 Igranje z lutko kot simbolna igra	18
4.2 Pomen lutke	19
4.3 Vpliv lutk na otrokov čustveni razvoj.....	20
4.4 Lutka – vzgojiteljeva pomočnica	22
4.5 Lutke v 1. starostnem obdobju.....	23
4.5.1 Prstne lutke	23
4.5.2 Ročne lutke	24
4.5.3 Plišaste igrače	24
4.5.4 Animacija predmetov	25
II. EMPIRIČNI DEL	26
5 OPREDELITEV PROBLEMA	26
6 CILJI DIPLOMSKE NALOGE	27
7 RAZISKOVALNE HIPOTEZE	27
8 METODOLOGIJA	28
9 PROJEKT LJUBLJENEC SKUPINE	29
9.1 Predstavitev ljubljenca skupine	29
9.2 Potek projekta in evalvacija	29
9.3 Refleksija	39

10 Z LUTKAMI DO RAZVIJANJA POZITIVNIH ČUSTEV	42
10.1 Lutkovna predstava po zgodbi 1, 2, 3 – kako prepoznati žalost in nuditi tolažbo	42
10.2 Ročna lutka dedek Mraz – kako otrokom približati dedka Mraza in premagati strah pred njim	49
10.3 Lutkovna predstava Kdo bo koga – kako otrokom pomagati premagati strah pred zdravnikom	52
10.4 Lutkovna predstava Kako sta Bibi in Gusti preganjala žalost – kako otrokom pomagati pri premagovanju žalosti.....	56
10.5 Lutkovna predstava Vse bo moje – kako otrokom približati sodelovanje z vrstniki in pomen izmenjave igrač.....	59
10.6 Lutkovna predstava Alfred in Suzi na maškaradi – kako otroka pripraviti na maškare	63
11 ZAKLJUČEK PROJEKTA.....	69
12 UGOTOVITVE	71
III. SKLEP	72
IV. VIRI IN LITERATURA	73

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: To je naš Cepetavček</i>	29
<i>Slika 2: Anja ob Cepetavčku postane vesela in pozabi na žalost.</i>	31
<i>Slika 3: Nina se zelo rada stiska k Cepetavčku.</i>	31
<i>Slika 4: Erika je vsa vesela. Cepetavček jo nekaj "heca".</i>	32
<i>Slika 5: Ob Cepetavčku se počutim varno in lahko v miru zaspim.</i>	33
<i>Slika 6: Takole se Adrian stisne k Cepetavčku in vse je spet dobro.</i>	34
<i>Slika 7: »Zelo rada se igram s tigrčkom in Cepetavčkom.«</i>	36
<i>Slika 8: Robert skupaj s Cepetavčkom bere podnapise.</i>	37
<i>Slika 9: Cepetavček na torto postavlja svečki.</i>	39
<i>Slika 10: 1, 2, 3</i>	42
<i>Slika 11: Naši najmlajši takole pozorno gledajo predstavo.</i>	44
<i>Slika 12: »Zdaj lahko začnem!«</i>	44
<i>Slika 13: »Tukaj me je bolelo, zdaj pa imam obliž.«</i>	45
<i>Slika 14: »Pujška imam. Kaj še potrebujem?«</i>	46
<i>Slika 15: Že takoj ob prihodu v vrtec (ob 6. 30) je prva igrača, ki jo vzameta v roke, žival iz lutkovne predstave.</i>	46
<i>Slika 16: Takoj po prihodu v vrtec želijo, da jim zaigram predstavo. Skupaj zberemo vse potrebno in sledi predstava.</i>	47
<i>Slika 17: »Maš bado?«</i>	50
<i>Slika 18: Dobro jutro, otroci, ali me poznate? Jaz sem dedek Mraz.</i>	50
<i>Slika 19: Tukaj je pesmica o dedku Mrazu, ki jo pojemo vsak dan.</i>	50
<i>Slika 20: Takole naš dedek Mraz sedi na stolu.</i>	51
<i>Slika 21: Erika si takole daje injekcijo.</i>	53
<i>Slika 22: »Jaz sem zdaj zdravnica in ti bom dala zdravila!«</i>	53
<i>Slika 23: Lija je zdravnica in je vsa vesela in ponosna.</i>	54
<i>Slika 24: Kako sta Bibi in Gusti preganjala žalost.</i>	56
<i>Slika 25: Edona zanima pujsek na moji roki, dotika se ga in ga gleda.</i>	57
<i>Slika 26: Peter je komaj čakal, da mu narišem pujsko.</i>	57
<i>Slika 27: Vse bo moje.</i>	59
<i>Slika 28: Takole spremljajo igro.</i>	60
<i>Slika 29: Erika želi videti zmajčka čisto od blizu.</i>	60
<i>Slika 30: Žiga in ježek.</i>	61
<i>Slika 31: »Midva bova zaigrala.«</i>	61
<i>Slika 32: Anja nagovori Jana z zmajčkom.</i>	62
<i>Slika 33: Alfred in Suzi na maškaradi</i>	63
<i>Slika 34: Robert takoj natakne masko kužku.</i>	64
<i>Slika 35: Pamela poišče telebajska in mu natika masko.</i>	65
<i>Slika 36: »Jaz sem strahec!«</i>	65
<i>Slika 37: Žan Anji sname kapo z glave in jo igrivo pikne na nos. Oba se smejita in si izmenično natikata kapo na glavo.</i>	66
<i>Slika 38: Peter in Anamarija pripravljata živali za maškarado.</i>	66
<i>Slika 39: »Jaz sem zajček!« pove Anamarija.</i>	67
<i>Slika 40: Tin je račka.</i>	67
<i>Slika 41: Žan si je sam nataknil kapico na glavo. Zajček je.</i>	67

1 UVOD

V vrtcu delam že petnajst let in bi bilo pričakovati, da mi je delo z lutkami zelo znano in da se je nemogoče naučiti še kar koli novega. To sem mislila do lanskega februarja, ko smo imeli na fakulteti predmet Metodika lutkovne, dramske in filmske vzgoje. Predavateljica nas je popeljala v svet lutk na čisto poseben način in nam za izpit dala zahtevno nalogo, za katero sem mislila, da ji ne bom kos. Kako zmotno je bilo moje razmišljanje! Korak za korakom sem se lotila projekta, pri delu preštudirala ogromno literature in znanje vsakodnevno nadgrajevala. V sebi sem čutila moč in veliko zadovoljstvo, ko sem videla, kako otroci z navdušenjem sprejemajo lutke, se z njimi igrajo, se pogovarjajo in se veselijo mojega prihoda v oddelek. Z lutko v roki sem se počutila veliko bolj sproščeno, zabavno in igrivo. Ko sem se letos odločala o naslovu diplomske naloge, sem želela v svoji novi skupini ponoviti prijetno izkušnjo z lutkami.

Z zavedanjem, kako pomemben je otrokov pravilen čustveni razvoj, sem začela izvajati projekt Lutke pri najmlajših in ga razširila v diplomsko nalogo z naslovom Vpliv interakcije z lutko na čustveno-socialni razvoj predšolskih otrok. V diplomski nalogi sem želela ugotoviti, kakšen vpliv ima igra z lutko na otrokov čustveno-socialni razvoj, kako lahko otrokom z drugim kulturnim ozadjem pomagam pri vključevanju v skupino ter ali so plišaste živali v kotičkih navlaka ali koristen didaktični pripomoček.

Uvajanje ljubljence skupine in igranje zgodb z lutkami sta našim malčkom pomagala premagati stres pri uvajanju v skupino, jaz sem se veliko lažje približala otrokom, jih spoznala na popolnoma drugačen način ter jim z vključevanjem lutk pri njihovi vsakodnevni igri pomagala pri njihovem razvoju na vseh področjih.

I. TEORETIČNI DEL

2 ČUSTVENI IN SOCIALNI RAZVOJ

2.1 Razvoj čustev

Razvoj čustev je urejen proces. Čustva se ne pojavijo kar naenkrat in popolnoma razvita, marveč se razvijajo postopno. Tako se najprej pojavi le spontan nasmešek in kasneje smeh zaradi užitka. Zgodnja čustvena stanja se kmalu razvijejo v prava čustva: veselje, presenečenje, žalost, gnus ter končno jezo in strah (Papalia, 2003). »V prvih nekaj dnevih življenja razločimo le stanje umirjenosti ali neaktivnosti in stanje povečane aktivnosti ali splošne vznburjenosti. Samo stanje vznburjenosti je še nediferencirano in ne pomeni negativnega ali pozitivnega čustva« (Nemec, 2011, str. 123). »Ko si dojenčki česa želijo, zajokajo. Ko se želijo družiti, se nasmehnejo ali zasmejijo. Ko se na njihova sporočila odzovemo, se krepi njihov občutek povezanosti z ljudmi, ki so okrog njih. Ko ugotovijo, da z jokom prikličejo pomoč in tolažbo in da je njihov nasmeh ravno tako poplačan z nasmeškom, dobijo občutek, da nadzorujejo svet okoli sebe. S tem pa se razvija njihova sposobnost aktivnega sodelovanja pri uravnavanju vznburjenosti in čustvenega življenja« (Papalia, 2003, str. 176).

Toličič in Smiljanić (1979) pravita, da otrok ob rojstvu nima diferenciranih čustev in da se pojavijo šele kasneje. To pa pomeni, da se čustva po preteku določene dobe pojavijo brez učenja. Z otrokovo starostjo se postopno pojavljajo različna čustva, ki so značilna tudi za odrasle. Otrok se boji, jezi, postaja ljubosumen, se veseli in ljubi. Vzrok močnih čustev postanejo razni predmeti, osebe in situacije, ki poprej pri otroku niso izzvali čustev.

2.2 Učenje čustev

»Že novorojenčki so sposobni posnemati različne enostavne čustvene izraze na obrazih drugih ljudi, v prvih mesecih po rojstvu pa tudi vedno uspešneje usklajujejo svoja čustvena stanja in izraze z izrazi ljudi, s katerimi komunicirajo« (Marjanovič Umek, 2004, str. 233). Toličič in Smiljanić (1979) navajata raziskave, ki so pokazale, da

nastane strah pred zdravnikom in tistimi, ki so mu podobni, s pogojevanjem. Poleg pogojevanja pa obstajajo še drugi načini nastajanja čustev, tj. zaradi spodbujanja odraslih ali drugih otrok. Avtorja navajata raziskavo, pri kateri so ugotovili, da se otroci pogosto bojijo istih stvari kakor njihovi starši, četudi poskušajo starši strah pred otroki skriti. Na primer, če se mati boji grmenja, se tega otrok nauči pri njej.

Marjanovič Umek (2004) pravi, da se otrok skozi razvoj uči pravil izražanja čustev: kdaj, kje in kako je primerno izražati posamezna čustva. Odrasel že med komunikacijo z dojenčkom podkrepljuje njegove pozitivne čustvene izraze (veselje, zanimanje, presenečenje odrasel ponovi) in ignorira negativne (žalost, jezo posnema zelo redko). Dojenčki težijo k posnemanju izrazov na obrazih drugih ljudi, jih posnemajo in se tako z njimi identificirajo. Tako se počasi in postopno učijo izražanja pozitivnih in zaviranja negativnih čustvenih stanj.

V drugem letu starosti se malčki učijo pravil izražanja čustev z besednimi navodili odraslih in pa tudi z neposrednim opazovanjem tega, kako odrasli nadzorujejo svoja čustvena stanja. S tem ko odrasli čustvene odzive drugih ljudi podkrepijo z besedno razlago, se malčki učijo še hitreje. Za obdobje do tretjega leta starosti je značilno, da otrok zelo počasi napreduje v inhibiciji svojih čustvenih izrazov, vendar svojih čustvenih stanj do tega leta praviloma ni sposoben zakriti z izražanjem čustvenega stanja, ki ga ne doživlja.

2.3 Čustvene potrebe

Nemčeva (2011) razlaga, da se vzporedno z razvojem čustev pojavljajo tudi čustvene potrebe, ki pa morajo biti zadovoljene, da se bo otrok lahko razvil v zdravo in prilagojeno osebnost. Otroku moramo odrasli pomagati zadovoljevati naslednje potrebe: potrebo po izkazovanju in prejemanju ljubezni (otrok mora dobiti možnost, da lahko tudi sam izrazi svojo nežnost in naklonjenost, obenem pa mora čutiti, da je kljub občasnim prepirom še vedno ljubljen in zaželen), potrebo po varnosti, potrebo po uspehu (otrokom moramo nuditi dejavnosti, ob katerih bodo lahko uspešni, ob tem bodo občutili veliko ugodje), potrebo po spoštovanju in priznavanju, potrebo po koristnosti, potrebo po osamosvajanju ter potrebo po disciplini in omejitvah (otrok mora občutiti, da mu pri njegovem vedenju ne bomo dovolili, da bi šel predaleč in s tem poškodoval sebe

in druge). Sunderlandova (2009) opozarja na pomembno vlogo staršev v odnosu z otrokom, kajti vse, kar otrok doživi s starši, ustvarja povezave med celicami v zgornjih predelih njegovih možganov. Zelo pomembno je, kako otroka poslušamo, se igramo z njim, ga tolažimo, ljubkujemo in se odzivamo nanj, kadar je poreden. Če otroka vzgajamo tako, da upoštevamo njegove čustvene potrebe, bodo v njegovih možganih nastale življenjsko pomembne povezave, ki mu bodo omogočale, da se bo pozneje v življenju bolj učinkovito spopadal s stresom, imel bolj zadovoljujoče odnose, bolj učinkovito obvladal jezo, bo prijazen in sočuten.

Avtorica Rebula (2011) pravi, da otrok čustva vizualizira, kar pomeni, da si izdelava svoje čustvene povezave, in sicer gre vedno za to, da čustva nastopajo kakor živi predmeti. Otroci se lahko boji nihanja, kobilic, strojev, zvokov, teme, torej praviloma česar koli. Od ravnanja odraslih je zelo odvisno, ali bo otrok živel s predstavo, da se stvari lahko srečno končajo, ali ne. Oba, trpeč in srečen otrok, imata svoje strahove in bolečine, vendar je razlika v tem, da srečen otrok živi v predstavi, ki se vsakokrat srečno konča, medtem ko trajno trpeč otrok živi v žaloigri ali grozljivki.

2.4 Čustva med prvim in tretjim letom

Čustva navadno delimo na osnovna (temeljna) in sestavljena (kompleksna). Osnovna čustva so tista, ki jih prepoznamo na podlagi izraza na obrazu (zanimanje, strah, veselje, jeza, gnus, presenečenje, žalost) in se pojavijo že kmalu po rojstvu. Sestavljena čustva (ponos, ljubosumje, sram, krivda, osramočenost) pa se pojavijo kasneje v našem razvoju in so odvisna od samozavedanja in od odzivov okolice na naše vedenje (Nemec, 2011). Papalia (2003) kompleksna čustva imenuje čustva samozavedanja, med katera prišteva še zadrego, empatijo in zavist. Pravi, da se pojavijo šele, ko se otrok začne zavedati samega sebe, tj. med petnajstim in štiriindvajsetim mesecem. V tem obdobju se otroci začnejo zavedati, da so središče pozornosti, se istovetijo s tem, kar čutijo drugi, in si želijo imeti, kar ima njegov vrstnik. Postopno se začnejo razvijati tudi samoocenjevalna čustva, kot so ponos, sram in krivda.

2.4.1 Strah

»Strah je neprijetno čustvo, ki ga sproži ogroženost ali grožnja ogroženosti« (Nemec, 2011, str. 125). Toličič in Smiljanić ter Nemec se strinjajo, da je strah naučeno vedenje.

Toličič in Smiljanić (1979) omenjata štiri načine nastanka strahu. Strah se lahko razvije s pogojevanjem, z neposrednim prenašanjem od drugih (bratov, sester, odraslih), v povezavi z neprijetnimi dražljaji (injekcija, dušenje, požar) in z zastraševanjem (če ne boš priden, te bo odnesel bavbav). Nekatere vrste strahu pa so tudi koristne. Otrok se mora naučiti, da se boji resničnih nevarnosti in tu se strah pojavi kot ustrezen odziv. Toličič in Smiljanić (prav tam) poudarjata, da je strah škodljiv in da je zato zgrešeno, da ga odrasli uporabljamo kot vzgojno sredstvo. Odrasel lahko otroku pomaga pri premagovanju strahov, in sicer tako, da ga najprej potolaži z objemom in z umirjenim govorjenjem, da je varen in mu pove, kako naj se vede. Otroku pri premagovanju strahu pomaga, če v filmu ali resnični situaciji opazuje, kako se njegov vrstnik sproščeno igra npr. s psičkom ali vede pri zdravniku. Igra je zelo dober način, s katero lahko otrok zmanjša svoj strah (Nemec, 2011). Toličič in Smiljanić (1979) pravita, da strah pred raznimi situacijami, osebami in predmeti izgine s povečanjem otrokovih izkustev. Prav tako se tudi strah pred tujimi osebami zgubi že v drugem letu starosti.

2.4.2 Strah pred ločitvijo

Strah pred ločitvijo je razvojen in kmalu izgine. Toličič in Smiljanić (1979) pravita, da je strah pred ločitvijo čustvo, ki nastane brez učenja. Šest- ali osem mesečni otrok začne jokati takoj, ko se pojavi neznana oseba. Takšno reagiranje je povezano z dozorevanjem otroka in je rezultat razvoja otrokovih sposobnosti za dožemanje razlik. Otrok v tej starosti loči neznane osebe od domačih; tega prej ni ločeval. V času med približno osmim mesecem in drugim letom starosti kažejo otroci močno čustveno nagnjenost do enega izmed staršev (najpogosteje je to mama). V vrtcu lahko jasno vidimo, kako ob njenem odhodu jočejo, glasno protestirajo, se je oprijemljejo, se plazijo za njo, jo kličejo in kar nekaj časa rabijo, da se potolažijo. Strah pred ločitvijo raste tja do petnajstega meseca, potem pa postopno upada (Nemec, 2011). Praper (1992) razloži, da se otrokov strah zaradi separacije dviguje zato, ker otrok kmalu ugotovi, da zaradi lastne aktivnosti (gibanja) mame kar naenkrat več ne vidi in to za otroka pomeni ravno tako, kot da je mama izginila. Zaradi boljše sposobnosti predvidevanja, ki z leti narašča, pa ve tudi, da se bo to zopet ponovilo. Največ, kar lahko mama ali vzgojitelj v tem času naredi, je to, da razume otrokovo stisko in da ga pomiri. Da bi otroku pomagali premagati strah pred ločitvijo, je zelo zaželeno, da se v tem obdobju igramo igro kuku ali skrivalnice, za krajši čas otroka pustimo samega, mi pa se oglašamo iz sosednje sobe, otroku pa tudi govorimo, kaj lahko pričakuje, ko nas ni, kdo

ga bo pazil. V vrtcu je tudi zelo pomembno slovo od staršev, ki ne sme biti ne prekratko in ne predolgo, saj otroci zelo dobro zrcalijo čustva staršev.

2.4.3 Zadovoljstvo, veselje, navdušenje

Ta čustva se izražajo z nasmehom in kasneje z glasnim smehom. Nasmeh se hitro poveže s prijetnimi čustvi in je vezan na prisotnost druge osebe. S smehom otroci ob novih in neznanih priložnostih kažejo svojo vse večjo spoznavno zavest in sposobnost obvladovanja razburjenja (Sroufe, 1997, v Papalia, 2003). Smeh se pojavi kot odziv na močne prijetne dražljaje. Dobro vemo, da otroci zelo uživajo v bibarijah. Tako dojenčki kakor tudi starejši otroci. Svoje ugodje otroci pokažejo s smehom in nam tako sporočajo svoje pozitivno čustveno stanje. Toličič in Smiljanić (1979) pravita, da je nasmeh prvi znak otrokovega reagiranja na druge osebe. Poimenujeta ga socialni nasmeh. Otrok se najprej smeje vsem osebam, šele po šestem mesecu, ko začne ločevati tuje obraze od domačih, se nasmehne le domačim.

2.4.4 Čustva samozavedanja

Čustva samozavedanja ali kompleksna čustva se nanašajo na ugodno ali neugodno doživljanje in vrednotenje sebe. Razvoj teh čustev je v tesni povezavi z miselnim razvojem in oblikovanjem določenih pojmov, kot so odgovornost, posledičnost, medosebni odnosi ... Otrok mora biti najprej sposoben ločiti sebe od drugih in se zavedati osnovnih družbenih pravil, šele ko je zmožen tega, se lahko razvijejo kompleksna čustva. Navadno se to pojavi sredi drugega leta (Nemec, 2011). Marjanovič Umek (2004) pravi, da malček izrazi ponos takrat, ko z lastnim trudom doseže nekaj ugodnega, zadrego pa takrat, ko stori nekaj, kar ni v skladu s pričakovanji druge osebe, ki je njegovo vedenje opazila. Da bi otrok lahko sploh razlikoval svoji izkušnji ponosa in sramu, je pomembna otrokova sposobnost razlikovanja med »lahko« in »težko« nalogo ter »uspehom« in »neuspehom« (Nemec, 2011). Svoj ponos nad dobro opravljenim delom pokažejo malčki z veseljem, zaprtimi očmi, dvigom glave in rok ter tudi z besednimi komentarji. Včasih si otroci tudi zaploskajo. »Neugodna čustva samozavedanja izražajo s povešanjem oči, sklanjanjem glave, jokom, zakrivanjem obraza z rokami ali pa s skrivanjem pred drugimi ljudmi« (Marjanovič Umek, 2004, str. 236). Zgodnja čustva samozavedanja imajo v življenju malčka zelo pomembno vlogo, saj pripomorejo k razvoju usmerjenega in moralnega vedenja.

Največji vpliv na zavedanje o družbenih normah in pravilih imajo starši, saj se otroci največ naučijo iz odnosov staršev do različnih stvari in reakcij staršev na njihovo vedenje.

Papalia (2003) pravi, da lahko pojav čustev samovrednotenja okoli tretjega leta povežemo z večjo telesno gibljivostjo in raziskovalnim vedenjem ter z mielinizacijo prednjih možganskih režnjev. Čustva sramu naj bi opozarjala na odmik od prevladujočega simpatičnega sistema, ki telo pripravi na dejavnost, in dozorevanje parasimpatičnega sistema, ki med drugim nadzoruje izločanje in spolno vzburjenje.

2.5 Rast možganov in čustveni razvoj

Spremembe v čustvenem življenju so tesno povezane z rastjo možganov po rojstvu. Proces je dvosmeren, in sicer deluje tako, da razvoj možganov vpliva na čustvene in družbene izkušnje, te pa trajno vplivajo na zgradbo možganov. Spreminjanje čustvenih procesov se začne v prvih treh mesecih, ko začne delovati možganska skorja, ki sproži spoznavno zaznavanje. Naslednji premik se zgodi v devetem ali desetem mesecu, ko dozori prednji možganski režnj in obrobni del, hipokampus, postane večji in bolj podoben odraslim. Zvezo med spoznavnim in čustvenim svetom omogočajo povezave med prednjo možgansko skorjo in hipotalamusom ter limbičnim sistemom, ki obdelujejo čutne informacije. Bolj ko so te povezave gostejše in bolj dovršene, lažje otrok svoja čustva doživlja in si jih razlaga. Napredek v razvoju možganov nato pride »v drugem letu, ko dojenčki razvijejo samozavedanje in čustva samozavedanja in so že bolj sposobni uravnavati lastna čustva in dejavnosti« (Papalia, 2003, str. 197).

»Možganska skorja je misleči del možganov in pomaga nadzirati čustva z reševanjem težav, z jezikom, s podobami in z drugimi spoznavnimi postopki. Limbični sistem je čustveni del možganov in sestoji iz talamusa, ki prenaša sporočila skorji, hipokampusa, ki je pomemben pri spominu in dojemanju zaznav, ter amigdale, čustvenega nadzornega središča« (Shapiro, 1999, str. 28). Sunderlandova (2009) pravi, da začnejo otrokovi možgani v prvih letih življenja ustvarjati povezave z neverjetno hitrostjo, na novo se ustvari na milijone povezav v možganih, vse to pa zaradi neposrednega vpliva otrokovih življenjskih izkušenj, še posebej zaradi njegovih čustvenih izkušenj s starši. Okoli sedmega leta se ustvarjanje

povezav nekoliko upočasni, in sicer zaradi tega, ker je vse več možganskih celic obdanih z mielinom, ki pomeni neko vrsto izolacije.

2.5.1 Razumevanje možganov in njihov vpliv na čustveno izražanje otrok

Sunderlandova (2009) pravi, da v prvih letih otrokovega življenja še niso izoblikovani zgornji predeli možganov (to so tisti deli možganov, ki nam omogočajo kompleksno vedenje, učenje, socialne interakcije, spomin in govor), zato imajo v tem obdobju glavno besedo njegovi spodnji predeli možganov (ti uravnavajo občutke bolečine, lakote, žeje, spanca). Zaradi tega otrok pogosto zelo intenzivno izraža bes, stisko, kriči in se valja po tleh iz obupa. »To ne pomeni, da je otrok poreden; to samo kaže na dejstvo, kako nezreli so še človeški možgani pri dojenčku. Zgornji predeli možganov otroka preprosto še niso tako razviti, da bi lahko sami od sebe pomirili te grozovite čustvene izbruhe« (Sunderland, 2009, str. 22).

Če otroku ne pomagamo obvladati silnih čustev, ki izvirajo iz spodnjih predelov možganov in primitivnih impulzov, se mu v možganih ne razvijejo povezave, ki otroku omogočajo učinkovito obvladovanje stresnih situacij. Vse to ima velik vpliv na kasnejše življenje, saj otrok ne more razviti višjih sposobnosti za pozornost do drugih in o svojih občutjih ne more razmišljati na bolj objektivni način. Avtorica (prav tam) govori o sesalskih in plazilskih delih možganov. Povzema po izjemnem nevroznanstveniku, dr. MacLeanu, ki je vpeljal 3-delni model možganov. Prvi del so plazilski možgani ali podaljšana hrbtenjača. Ta del omogoča delovanje srčno-žilnega sistema, dihanja ter zagotavljanje preživetja po načelu »boj ali beg«. Drugi del so sesalski možgani ali limbični sistem (sem spadata amigdala in hipokampus), ki se nahaja v osrednjem delu možganov in skrbi za motivacijo, čustva, nadzoruje gibanje, telesno temperaturo, delovanje notranjih organov in posreduje informacije čutil do možganske skorje. Tretji del predstavljajo racionalni možgani ali možganska skorja (neokorteks), ki so se evolucijsko gledano razvili najkasneje. Ta del možganov omogoča usklajeno delovanje možganov: mišljenje, sklepanje, govor, odločanje in namerno vedenje.

2.5.2 Alarmni sistem možganov

V spodnjih možganih obstaja eden najpomembnejših alarmnih sistemov, ki se imenuje amigdala. Njena naloga je, da razbere čustveni pomen vsega, kar se nam zgodi. Če se

nam zgodi kaj neprijetnega, kaj, kar nas ogroža, amigdala sporoči to informacijo v hipotalamus. Ta del možganov sproži sprostitve stresnih hormonov, ki telo pripravijo na boj ali beg. V možganih se takoj prenehajo sproščati nekatere pozitivne kemične snovi, počutimo se zelo obupano. In ravno v taki situaciji je zelo pomembno, ali nam je v otroštvu kdo pomagal obvladati silna občutja jeze, besa, strahu in stiske. Če so nam pomagali v takih situacijah, bodo sedaj učinkovito posegli vmes naši zgornji možgani. Pomagali nam bodo razmisliti o situaciji in presoditi, kako naj najbolje ukrepamo, ter poiskati ustrezno rešitev. Če pa smo bili v otroštvu prepuščeni sami sebi in v takšnih situacijah nismo bili deležni svetovanja, tolažbe ali terapije, se v naših zgornjih predelih možganov niso razvile povezave, ki bi nam omogočile obvladovanje stresa. Ko otroku pomagamo pri spopadanju z njegovimi silnimi občutki, se začnejo ustvarjati povezave med celicami zgornjih in spodnjih predelov možganov. Čez čas te povezave postanejo zelo utrjene in možgani začnejo po naravni poti nadzorovati primitivne impulze besa, strahu ali stiske, ki se pojavijo v spodnjih predelih možganov, in obenem pomagajo otroku razmišljati o njegovih občutjih. Zaradi tega otroku teh občutij ni treba več izražati na primitiven način (z grizenjem, z udarci ali bežanjem). Otrok tako napreduje v svojem čustvenem razvoju (Sunderland, 2009). Shapiro (1999) to poimenuje kot krotenje pretirano združljivih čustvenih možganov. Pravi, da otroku korteks ali misleči možgani omogočijo, da občutijo lastne občutke, jih opazujejo, se odzivajo nanje in jih sporočajo drugim. Pomembno je, da otroka naučimo, da bo razumel in sporočal svoja čustva, saj s tem vplivamo na številne vidike njegovega razvoja in življenjskega uspeha.

2.6 Razvoj navezanosti

Navezanost je močna čustvena vez, ki nastane med dvema osebama. Navadno je to vez, ki nastane med otrokom in mamo. Navezanost prepoznamo po tem, kako otrok navezuje stik z osebo, ob kateri čuti ugodje in zadovoljstvo. Navadno se navezanost kaže s stegovanjem rok, s širokim nasmehom, z dotikanjem obraza osebe, ki ga vzame v naročje, in s tesnim privijanjem k tej osebi. Marjanovič Umek (2004, str. 262) pravi, da se v prvem letu otrokove starosti »na podlagi take recipročne odzivnosti razvija močna čustvena povezava s starši ali enim od staršev, ki jo omogočajo razvijajoče se spoznavne in čustvene sposobnosti dojenčka ter njegove izkušnje v interakciji s staršem«. Navezanost se razvija postopoma in poteka v štirih fazah.

1. Faza pred navezanostjo, za katero je značilno, da traja tja do šestega tedna otrokove starosti in se kaže v težnji po seganju, nasmehu, vzpostavljanju očesnega stika z drugo osebo ter z jokom. Ko se odrasli odzivajo na te signale, otroka pomirijo in mu pomagajo izražati pozitivna čustva do ljudi, ki ga gledajo in vokalizirajo z njim. Dojenčki v tej fazi še niso navezani na določeno osebo.
2. Faza oblikovanja navezanosti, ki traja do osmega meseca. V tej fazi otroci ne protestirajo, če se ločijo od skrbnikov, več se smejejo, več vokalizirajo in v interakciji z eno ali več osebami se naučijo, da s svojim lastnim vedenjem vplivajo nanje.
3. Faza jasne navezanosti, ki traja do drugega leta. V tej fazi otroci že izražajo strah pred ločitvijo, če njihovega skrbnika – mame ni v njihovi bližini. Okoli devetega meseca starosti otroci izražajo močne znake navezanosti vsaj na eno osebo, pri letu in pol pa vsaj na dve osebi – na mamo in očeta. Na podlagi strahu pred ločitvijo lahko sklepamo, da so si otroci zmožni v spomin priklicati osebo, ki je ne zaznajo v svoji bližini.
4. Faza oblikovanja vzajemnega odnosa, ki traja od leta in pol naprej. Strah pred ločitvijo postopno upada s pospešenim razvojem miselnih predstav in govora, ki malčkom omogoča, da razumejo razloge za odsotnost skrbnika (Marjanovič Umek, 2004).

»Teorija navezanosti predvideva, da varnost navezanosti vpliva na socialne in spoznavne zmožnosti. Bolj ko je otrok varno navezan na odraslega, ki ga vzgaja, lažje postaja samostojen in razvija dobre odnose z drugimi« (Papalia, 2003, str. 191). Varna navezanost ima pomemben vpliv na otrokovo čustveno življenje, prav tako pa tudi odnosi s starši, z vzgojitelji in z vrstniki, ki sprožajo pri otroku pozitivna čustva.

Na podlagi izkušenj, ki jih otrok dobi v navedenih fazah razvoja navezanosti, otrok oblikuje trajen čustven odnos s skrbniki, ki ga ponotranji, in tako tak odnos postane vodilo pri oblikovanju kasnejših tesnih odnosov z drugimi ljudmi (Bretherton, 1992, v Marjanovič Umek, 2004).

2.7 Razvoj empatije

Empatija je sposobnost razumevanja čustev drugih in odzivanje nanje s komplementarnimi čustvi. Takoj po rojstvu se otrok odziva na stanje druge osebe le čustveno, brez ustreznega razumevanja njenega stanja. »Razvoj empatije poteka od

globalne empatije, ki predstavlja avtomatično usklajevanje lastnih čustev s čustvi drugega in je značilna za dojenčke, do splošnega razumevanja življenjskih izkušenj drugih, ki je značilno za obdobje mladostništva« (Harris, 1981, v Marjanovič Umek, 2008, str. 52). »Celo deset- do dvanajstmesečni otroci jočejo, ko vidijo jokati drugega otroka. Pri trinajstih ali štirinajstih mesecih jokajočega otroka trepljajo ali objemajo, pri osemnajstih pa mu ponudijo novo igračo, če je z njegovo kaj narobe, ali mu dajo povoj, če se ureže v prst« (Yarrow, 1978, v Papalia 2003, str. 236).

Razvoj empatije poteka v štirih stopnjah. Prva stopnja je globalna empatija, ko se novorojenček avtomatično odziva na jok drugega novorojenčka. Sledi egocentrična empatija, ko otrok še ne razume, kdaj je drugi otrok v stiski in kdaj on sam, zato vrstniku ponudi enako tolažbo, kot bi jo v podobni situaciji želel dobiti sam. Tretja stopnja je kvaziegocentrična empatija, kjer otrok že razume, da distress doživlja nekdo drug in ne on sam in mu želi pomagati tako, kot bi želel, da bi pomagali njemu. Četrta stopnja je stopnja prave empatije, ko se otrok zaveda, da se notranja stanja drugih razlikujejo od njegovih. Otrok je zmožen vživljanja v drugo osebo in nudenja ustrezne tolažbe (Marjanovič Umek, 2008). S pojavom empatije se začnejo kazati prvi znaki moralnega razvoja.

2.8 Socialni razvoj

Pri otroku čustveni razvoj poteka tesno v povezavi s socialnim razvojem. Ko dojenček joka, ga prej kot katerikoli predmet pomiri dotik človekove roke. Otrok v svojem razvoju zelo kmalu začne ločevati ljudi od drugih predmetov. Proces socialnega razvoja gre v smeri od egocentričnosti k družbenosti. »Socialni razvoj pri otroku pa poteka tudi v smeri razumevanja socialnih pravil, ki so ena najpomembnejših razvojnih nalog v obdobju malčka« (Smetana, 1993, v Marjanovič Umek, 2008, str. 54). Otroci se s socialnimi pravili srečujejo v različnih socialnih kontekstih.

2.8.1 Prve socialne reakcije

Prvi znak, s katerim otrok reagira na druge ljudi, je nasmeh, ki se imenuje socialni nasmeh. Otrok najprej vzpostavi socialni stik z odraslimi, ki jih pozna, šele kasneje stopa v stik z vrstniki. »Konec prvega in v drugem letu življenja se otrokova interakcija

z odraslimi odvija v predmetnem kontekstu, vezana je na predmete, saj je otrok sposoben uskladiti svoje delovanje na predmete s socialno dejavnostjo» (Marjanovič Umek, 2004, str. 261). Papalia (2003) razlaga, da otroke od enega leta in pol pa tja do treh let vse bolj zanima, kaj počnejo drugi otroci, in vse bolj razumejo, kako ravnati z njimi. Avtorica to razumevanje razume kot posledico zavesti, da so samostojni posamezniki.

2.8.2 Odnosi z vrstniki

Otroci svojo potrebo po družbi zadovoljujejo tako, da se družijo z vrstniki. Toličič in Smiljanić (1979) pravita, da otroci v prvem letu starosti vzpostavljajo stik samo z enim otrokom naenkrat, čeprav je skupaj več otrok. V obdobju malčka otroci vedno več časa preživijo z drugimi otroki in manj z odraslimi, obenem pa se spreminja tudi kakovost odnosov med vrstniki. Marjanovič Umekova (2004) navaja raziskavo skupine raziskovalcev, ki so ugotovili, da je čas, ki ga različno stari otroci preživijo z odraslimi, v obratnem sorazmerju s časom, ki ga preživijo z vrstniki.

Toličič in Smiljanić (1979) sta mnenja, da ima obiskovanje vrtca velik pomen za socialni razvoj otrok, saj si otrok pridobi novo vrsto izkušenj o socialnih stikih, nauči se nadzorovati samega sebe, kaj je prav in kaj ni prav v odnosih z vrstniki, spoznava življenje v skupini ter se postopoma osvobodi egocentričnosti. Pri druženju nastajajo različni socialni odnosi.

2.8.3 Posnemanje

Pri navezovanju stikov med vrstniki ima pomembno vlogo posnemanje. Malčki se učijo tako, da posnemajo drug drugega, in ravno zaradi tega se med seboj pogosteje sporazumevajo. Toličič in Smiljanić (1979) pravita, da je posnemanje pomemben dejavnik socialnega sodelovanja. Otrok najprej posnema gibe in zvoke, proti koncu prvega leta pa že dejavnosti in govor. Pri posnemanju otrok najprej posnema tiste dejavnosti in gibe, ki ga zanimajo oziroma jih opravljajo odrasli v njegovem okolju. V procesu razvoja tako otrokova igra postaja vedno bolj sestavljena. Otrok posnema tudi čustva, skrbi in medsebojne odnose med ljudmi.

2.8.4 Konflikti med otroki

Med igro pa se pojavljajo tudi konflikti, ki imajo svoj namen. V konfliktih pride do trčenja dveh interesov, ki ju je potrebno uskladiti. Otrok tako spozna, da ima vrstnik drugačne želje kot on in obratno. In ravno preko konfliktov se otroci učijo pogajati in reševati spore. Papalia (2003) navaja raziskavo, v kateri so ugotovili, da so se dve leti stari malčki zapletli v več konfliktov kot leto mlajši, vendar so jih tudi več razrešili.

»Malček vedno pogosteje usklajuje svoja dejanja z igračami oz. predmeti s socialno dejavnostjo – v socialnih interakcijah z vrstniki so prisotna sodelovanja (npr. delitev igrač) in konfliktno vedenje (npr. trmoglavost, napadalnost, odvzem igrače)« (Marjanovič Umek, 2008, str. 54). Toličič in Smiljanić (1979) pravita, da v starosti 1–2 let ne pride do spora, ker bi otrok sovražil vrstnika, ampak zato ker mu vrstnik predstavlja oviro do igrače, ki si jo želi. »Starost od štirinajstega do osemnajstega meseca je prehodno obdobje, v katerem se pri otroku razvije prijateljski odnos do soigralca« (prav tam, str. 92). Proti koncu drugega leta pa med otroki pride do sodelovanja, medsebojno naklonjenost izražajo s smehom in fizičnim dotikom.

3 OTROKOVA IGRA

3.1 Opredelitev in pomen igre

»Otroška igra je univerzalna dejavnost, ki se spreminja glede na otrokovo starost, vsebino, čas in okolje, oz. igra je dialog med domišljijo in resničnostjo, med preteklostjo in prihodnostjo, med konkretnostjo in abstraktnostjo, med varnostjo in tveganjem« (Marjanovič Umek, 2002a, v Marjanovič Umek, 2008, str. 72). V igri se pokaže otrokov intelektualni razvoj, njegovi motivi, vrednotenja, čustveno doživljanje in osebne lastnosti. V igri otrok razvija razne sposobnosti in delovne navade. Otrok si preko igre pridobiva prve izkušnje o predmetih s tem, da jih prijema, opazuje, sestavlja in razstavlja. Na tak način postopoma odkriva uporabnost predmetov in v čem se med seboj razlikujejo. Medtem ko se igra s predmeti, spoznava tudi svoje telo in si pridobiva tudi izkušnje o prostoru. V igri je otrok v celoti prisoten s svojim doživljanjem, dela intenzivno in vztrajno, veseli se svojih izdelkov, je z njimi zadovoljen in tudi od drugih pridobiva priznanja. Vse to pozitivno vpliva na njegov čustveni razvoj. V igri otrok naleti tudi na razne težave in ovire, ki jih na svoj lasten način premaguje. Z reševanjem težav pride do izraza njegova inteligentnost. Hkrati otrok v igri sprošča in razvija svoja čustva in socialna čustva (Toličić in Smiljanić, 1979).

»Igra otroku predstavlja okolje, v katerem lahko vadi in izpopolnjuje spretnosti, ki jih bo kot odrasli potreboval« (Nemec, 2011, str. 178). V igri lahko ponovi neprijetne situacije, jih premaguje in se spoprijema s situacijami, ki mu povzročajo bolečino in strah (npr. obisk zdravnika).

3.2 Vrste iger v 1. starostnem obdobju

Ob koncu prvega leta otrok zelo rad meče predmete na tla, opazuje posledice in prisluškuje. Otrok se ob taki igri nauči prijemat predmete, izpuščati predmete iz rok in metati. Ta igra je za otroka zelo pomembna, saj s tem razvija in utrjuje svoje mišice. Na razvoj otroške igre ob koncu prvega leta in začetku drugega leta pomembno vpliva otrokovo posnemanje drugih otrok in odraslih. Pod vplivom posnemanja se otrokova igralna dejavnost razvija naprej in tako v drugem letu zasledimo razvoj domišljajske in dojemalne igre. Okoli tretjega leta opazamo pri otroku že ustvarjalno igro. Toličić

navaja, da skoraj v vseh starostnih obdobjih pri predšolskem otroku zasledimo vse štiri oblike igre, le da so nekatere bolj prevladujoče. V prvem in drugem letu starosti prevladuje funkcijska igra, v tretjem, četrtem in petem letu domišljajska in dojemalna, v šestem pa ustvarjalna (Toličič in Smiljanić, 1979). Funkcijska igra je s spoznavnega vidika najpreprostejša vrsta igre. Piaget je dejal, da otrok v njej preizkuša svoje razvijajoče gibalne in zaznavne funkcije. Z razvojem se igra spreminja in vpliva tudi na razumevanje vzročno-posledičnih odnosov (npr. pri metanju različnih predmetov na tla otrok spozna, da je posledica tega dejanja hrup) ter na sposobnost predvidevanja (npr. ko otrok poriva predmete z mize, se nauči predvidevati, kdaj bo predmet padel na tla in kdaj bo ostal na mizi). Papalia (2003) pravi, da funkcijska igra vključuje ponavljajoče se mišične gibe (npr. kotaljenje in odbijanje žoge), in ko se izboljšajo grobe motorične spretnosti, otrok že teče, skače, poskakuje, preskakuje, meče in cilja. V drugem letu starosti se pojavi konstrukcijska igra, v kateri otrok povezuje in sestavlja posamezne dele v konstrukcijo.

Igra z razvojem postaja vse kompleksnejša in celovitejša. Spodbuja razvoj prostorskih pojmov, ustvarjalnosti, spoznavanje vzročno-posledičnih odnosov in ohranjanje pozornosti, saj si mora otrok določene stvari zamisliti, jim slediti in nato izvesti (npr. razmišlja, kaj bo naredil, kako in to nato naredi). Nemčeva (2011, str. 181) pravi, da se »prva konstrukcijska igra pojavi že ob koncu prvega leta, ko otrok npr. kocko obrne na drugo stran«. Sledi simbolna igra, ki jo imenujemo tudi igra pretvarjanja, dramska, domišljajska ali igra »kot da«. Pojavi se v drugi polovici drugega leta. V tej igri otrok reprezentira neko dejanje, osebo ali pojav iz realnega ali domišljajskega sveta. Ločimo šest kriterijev simbolne igre, ki jih navaja L. McCune Nicolich (v Marjanovič Umek, 2004):

- otrok se do neživih predmetov vede, kot da so žive (npr. skrbi za lutko),
- vsakodnevne dejavnosti izvaja v odsotnosti potrebnih materialov (npr. pije iz praznega lončka),
- otrok izvaja dejavnosti, ki jih običajno izvaja nekdo drug (npr. kuha, telefonira),
- dejanj ne izvede do njihovega običajnega konca (npr. vzame torbo, pomaha in ne odide ven),
- predmet nadomesti z drugim (npr. škatla nadomešča avto),
- njegovo čustveno vedenje izraža namišljenost dejavnosti.

Simbolna igra enoletnikov je bolj redka in kratkotrajna, v drugem letu starosti pa postane vse pogostejša in trajajoča dalj časa. Ta igra omogoča predelavo in reševanje konfliktov, ki jih otrok doživlja v vsakdanjem življenju (npr. pes, ki se ga otrok boji, bo v igri postal prijazen). Simbolna igra se spreminja s spremembami v razvoju mišljenja otrok (Marjanovič Umek, 2004).

3.3 Vloga odraslega v otrokovi igri

Odrasel ima v otrokovi igri zelo pomembno vlogo. Lahko se pojavlja kot pasiven ali kot aktiven udeleženec. Številni raziskovalci ugotavljajo, da je igra otroka z mentalno razvitejšim partnerjem (MRP) bolj raznolika, dolgotrajnejša in bolj zapletena kot njihova samostojna igra. Že Vigotski (1998, v Marjanovič Umek, 2004) je dejal, da otrok napreduje na spoznavnem področju najprej v kontekstu socialne interakcije. Simbolna igra otroka naj bi se najprej pojavila v socialnem kontekstu med interakcijo z MRP. Partner v igri otrokom nudi pomoč, saj le-ti še niso izkušeni simbolni igralci. Zupančičeva (v Marjanovič Umek, 2001) partnerja v igri poimenuje kot kompetentnejšega, ob katerem se otrok igra in uči. To »poučevanje« pri igri naj bi se začelo že v prvem letu starosti. Ko odrasel pri igri zavestno ali nezavedno spodbuja otrokov razvoj, otroka usmerja k novim in zahtevnejšim dejanjem.

3.3.1 Območje bližnjega razvoja pri igri

Vigotski (1978, v Marjanovič Umek, 2004, str. 283) igro z MRP razlaga »s konceptom območja bližnjega razvoja (OBR), ki predstavlja razkorak med dejansko ravniyo otrokovega razvoja in potencialno ravniyo, ki jo otrok lahko doseže ob pomoči z MRP«. Le-ta lahko otroka vodi preko vseh vrst namerne pomoči, s primernimi igračami in z igro samo. Otrok v igri uživa, prosto izraža svoje potrebe in posledično doseže v igri raven, ki je nad njegovo trenutno razvojno ravniyo. Partner v igri mora biti občutljiv, to pomeni, da se zna prilagajati razvojni ravni otroka ter mu obenem nudi dejavnost in interakcijo, ki sta v otrokovem OBR. Zupančičeva (v Marjanovič Umek, 2001, str. 118) pravi, da lahko »igralni partner z modeliranjem, predlogi, usmerjanjem, oblikovanjem podstave skupni igri, dejavnim vključevanjem v dogajanje in z besednimi navodili dvigne malčkovo raven igre nad raven, ki jo je sposoben otrok doseči sam.« To naredi tako, da sam ilustrira dejanja, sprašuje otroka po dejanju, doda jezikovno dopolnilo, opisuje dejanja, poziva otroka k

dejanjem, določi konec dejanja, razlaga situacijo, nudi pomoč pri izvedbi dejanja in usmerja pozornost na dejanja (prav tam).

3.3.2 Vloga vzgojiteljice v igri

Otroku je igra zabavna in vsak otrok se v njo vključuje po lastnem interesu. Vendar igra, ki se jo igrajo otroci, pogosto postane ponavljanje enih in istih dejavnosti, otroci pa prevzemajo ene in iste vloge oziroma vloge, ki jih poznajo in so jim domače. Pri taki igri postane vloga vzgojiteljice zelo pomembna in potrebna. V igri postane MRP in s tem načrtno vodi otroke k razvijanju njihovih sposobnosti in k razvojno višjim in zahtevnejšim ravnem igralnih dejavnosti.

S. Smilansky (v Marjanovič Umek, 2001) predlaga nekaj načinov in pristopov, s katerimi naj bi vzgojiteljica spodbujala otroke pri njihovi igri:

- modeliranje: vzgojiteljica npr. postane zdravnica in zdravi medvedka, uporablja termometer, povoje, obliže in »zdravila«,
- verbalno usmerjanje: vzgojiteljica se ne igra aktivno, le nudi določene sugestije, npr. naj otroku izmerijo temperaturo, preden mu dajo zdravila,
- tematsko-domišljjski trening: vzgojiteljica pomaga otrokom odigrati zgodnico ali pravljico v zvezi s temo, ki je dana vnaprej ter
- trening domišljije: vzgojiteljica uči otroke določenih spretnosti, ki so povezane z dejavnostjo pretvarjanja, ne daje toliko poudarka igranju vlog, ampak domišljiji (npr. otroke uči igranja z naprstnimi lutkami in spodbuja izražanje čustev z obrazno mimiko).

S takšnim načinom vzgojiteljica pomaga otrokom, da začnejo razvijati t. i. sociodramsko igro, ki s časom postaja vse bolj kompleksna. Avtorica Bruce (v Marjanovič Umek, 2001) svetuje takšen način poseganja odraslega v igro, saj pomaga otrokom, da so občutljivi drug na drugega. To pomeni, da igra spodbuja otroke, da se zanimajo za druge ljudi, da razmišljajo, kako se počutijo drugi in kaj doživljajo.

4 LUTKE

4.1 Igranje z lutko kot simbolna igra

Vsaka dejavnost z lutkami otroke vzgaja za razumevanje in spremljanje gledališke umetnosti ter prispeva k boljšemu čustvenemu, intelektualnemu in socialnemu razvoju otrok. Otrok v svoji igri projicira del svojega čustvenega in doživljajskega sveta in ravno zato je zelo smiselno, da vzgojitelj v otrokovo igro, ki je spontana in neusmerjena, postopno vključi gledališke elemente. Na ta način vzgojitelj pomaga otroku razvijati njegovo igro (Korošec, 2006). Avtorica Ivon (Ivon, 2010) pravi, da se v otrokovem razvoju zgodi velik korak takrat, ko se začne igrati igro v smislu »kot da bi«. Takrat se v otrokovem mišljenju naredi velik premik, še posebej na področju abstraktnega mišljenja. Otrok začne uporabljati zvoke, predmete in govor z namenom, da bi predstavil (reprezentiral) neko dogajanje iz svoje okolice. Abstraktno mišljenje se pokaže takrat, ko začne otrok uporabljati nek predmet za to, da nadomesti drug predmet, oziroma ko začne zamenjavati realne predmete in aktivnosti s simboli. In ravno lutka s svojo komunikacijo je simbol. Takrat, ko otrok poseže po lutki in jo s svojim gibom in glasom oživi, se njegova energija prenese na lutko. Tako postane lutka novo bitje – metafora. Otrok se zaveda, da je lutka ločena od igralca, in ve, da je vse igra v smislu »kot da«. Otrok se v igri z lutko najprej igra tiste dejavnosti, ki so njemu najbližje, najbolj vsakdanje in tiste, ki jih je že večkrat doživel. V igri oponaša odrasle (se igra mamico, očka) in pri tem uporablja igrače – simbole, ki so zelo podobni kot realni predmeti. Na primer lutka mora biti podobna dojenčku, voziček pa podoben pravemu vozičku. Šele kasneje v razvoju je otrok zmožen te predmete zamenjati z drugimi, ki niso tako podobni realnim predmetom (namesto pravega dojenčka uporabi kuhalnico).

Tudi Hitrec (1991, v Ivon 2010) pravi, da se otroci med 2–4 letom starosti najraje igrajo igre, v katerih oponašajo odrasle pri vsakodnevnih opravilih (kuhanje kosila, uspavanje otrok, hranjenje ...). V tej dobi otroci največ uporabljajo lutke, kot so: deklice, dečki in živali. Po četrtem letu starosti je otrok telesno močnejši, motorično in govorno spretnější, bolje opazuje in razmišlja, ima bogatejšo domišljijo in ravno zaradi tega postaja otrokova igra vedno bolj zahtevna in polna domišljije.

Koroščeva (2006, str. 106) opaža razliko med pravo simbolno igro in simbolno igro, ki se jo otrok igra, ko se igra gledališče. Pravi, da v igri z lutko vselej prevzema določeno

vlogo, ki predstavlja ljudi, predmete, živali ... vendar pa »imajo igre gledališča za razliko od simbolne igre relativno stalno dramsko kompozicijo«, pri kateri obstajajo osnovna pravila, ki določajo zaporedje osnovnega dogajanja v igri. Simbolna igra teh pravil nima.

4.2 Pomen lutke

Lutka ima številne pomene. Ne vpliva samo na čustveni in socialni razvoj, temveč še na številna druga področja v otrokovem razvoju. Majaron (2002) pravi, da igra (igra v vlogah) v živo poudarja otrokov jaz. Otrok preko lutke gledalcem predstavlja nekoga drugega, vendar na ta način v bistvu predstavlja svoj ego. Takoj, ko otrok začne animirati lutko, se mora njegov ego podrediti oživljanju predmeta in to pomeni, da »ta prevzema simbolno-metaforično vlogo scenskega bitja in postane animatorjev »ščit« (prav tam, str. 59). Otrok tako s pomočjo lutke posredno komunicira z okoljem. Takšen način je za marsikaterega otroka veliko lažji, zlasti v primeru, ko mu neposredna komunikacija povzroča stres. Poleg navedenega lutke (Korošec, 2006) spodbujajo otrokovo kreativno mišljenje, razvoj domišljije, izboljšujejo govor in izgovorjavo, razvijajo spretnosti pisanja in branja, omogočajo sproščanje strahov in frustracij na sprejemljiv način, izboljšujejo fino motoriko, razvijajo samozaupanje in doseganje osebnega zadovoljstva. Z animiranjem lutk otrok razvija tudi gibalne spretnosti in kot pravi Majaron (2006, str. 98) »otrok z obvladovanjem gibanja izgrajuje samopodobo. Bolj ko je njegovo gibanje suvereno, bolj čuti, da postaja samostojen in si podreja prostor.« Otrok, ki bo udeležen v lutkovni dejavnosti in bo pri tem doživel ugodje in odobravanje s strani vzgojitelja, bo postopno gradil pozitivno samopodobo in si povečeval samozavest.

Prav tako imajo lutke zelo velike uspehe pri vključevanju tihih in osamljenih otrok v skupino ter tudi egocentričnih. Koroščeva (2006) pravi, da je direktna komunikacija s tihimi otroki večkrat neuspešna, saj otrok zavrne tako komunikacijo in se še bolj zapre vase. V to skupino sodijo tudi otroci, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij. Preko lutke se veliko lažje vključijo v novo okolje. »Plašen otrok si bo upal komunicirati z lutko, ker mu je le-ta »ščit«, drugi jaz, skozi katerega sporoča. Egocentričen otrok pa bo svoj ego moral podrediti lutki, če bo želel vzpostaviti skozi lutko odnos z drugimi« (Korošec, 2006, str. 109). D. Gobec (2000, str. 37) omenja projektno delo z lutko

milanskega modela Walterja Brogginija, ki pa se uspešno prenaša tudi v naš prostor. Lutka je povezala vse udeležene (otroke, vzgojitelje in starše), da so z velikim veseljem in navdušenjem sooblikovali oziroma preoblikovali klasično »šolsko institucijo v živ organizem, ki je plodno sobival z okoljem«. Projekt z lutko je otrokom ponujal specifične načine spoznavanja in odkrivanja sveta, prispeval je k socializaciji in humanizaciji otroka ter vzpostavljal globoke medčloveške odnose in osebno rast vseh sodelujočih. Med izvajanjem projekta so bili otroci dejavni in se učili ne zato, ker je tako predpisano z učnim načrtom, ampak iz notranje motivacije oziroma »zaradi prebujene globoke človeške motiviranosti po sožitju z drugimi, iz potrebe imeti rad in biti ljubljen, iz potrebe po osmislitvi svojega bivanja – iz najvišjih človekovih potreb. In to je največja svojskost in vrednost projektnega dela z lutko« (Gobec, 2000, str. 39). Iz tega sledi, da imajo lutke velik didaktičen pomen. Otroci se s pomočjo lutk učijo misliti, snovati, delovati, rokovati, sodelovati in sprejemati odločitve.

4.3 Vpliv lutk na otrokov čustveni razvoj

Lutka ima izredno moč. Koroščeva (2002) jo poimenuje magična moč v rokah vzgojitelja in otrok, ki ima velik vpliv na otrokov kognitivni, socialni in čustveni razvoj. Lutka otroku omogoča, da se čustveno izrazi in pri tem uporabi neverbalno ali verbalno komunikacijo. H. Ivon (2010) razlaga vpliv lutke na premagovanje otrokovega egocentrizma, saj pravi, da ravno igra z lutko v smislu »kot da« od otroka zahteva decentracijo mišljenja in zavestno ločevanje lastnega videnja od videnja drugih. S tem ko otrok z lutko podoživlja neka čustvena stanja in pri tem uporablja glas in gibe, se postopno razvija razumevanje čustvenega stanja druge osebe in posledično razvijanje višjih čustev pri otroku tj. sočustvovanja. Hitrec (1991, v Ivon, 2010) pravi, da otrok v igri z lutko lažje premaguje strahove in sprejema situacije, ki so zanj težke in neprijetne. Otroci se zelo radi igrajo igro zdravnik in pacient zato, ker jih zdravnik kot oseba zanima, obenem pa se ga zelo bojijo. S tem ko tolažijo lutko – pacienta, pa v bistvu tolažijo samega sebe. Na ta način si otroci sami pomagajo premagovati strah v resnični situaciji. In ravno s posredovanjem lutke otrok veliko lažje premaguje strah in druga čustva.

Renfro (1982, v Ivon, 2010) pravi, da ima lutka velik vpliv na otrokov čustveni razvoj, saj mu pomaga pri oblikovanju njegove pozitivne slike o sebi, mu daje občutek zadovoljstva in veselja, preusmerja njegova čustva ter mu omogoča, da doživi različne

življenjske situacije, še preden se z njimi sreča. Prav tako lahko na primer otrok, ki je jezen ali žalosten, izrazi svoje občutke preko lutke, ne da bi se pri tem počutil odgovornega za to, kar lutka govori.

Lutka v rokah vzgojitelja se obnaša zelo pazljivo do otroka, ga zna poslušati, prepoznati njegova čustva (npr. če otrok joka, ga lutka nagovori: »Žalosten si, ker mamice ni.« in ga potolaži) in mu pokazati rešitev (npr. mu reče: »Pridi, bova se midva igrala skupaj, pa bo mamica hitro prišla.«). Otroku pomaga razvijati pozitivna čustva, ga zna zabavati in nasmejati. Čudina-Obradović (1990, v Ivon, 2010) pravi, da se otrok, ki ima veliko možnosti igrati se z lutkami, hitro nauči videti sebe kot enkratno bitje ter da se zaradi tega počuti polnega in zadovoljnega. Prav tako ima lutka velik vpliv na izražanje otrokovih negativnih čustev, saj lahko otrok ravno z lutko svobodno izrazi svojo jezo, bes ali druga negativna čustva. Koroševa (2006, str. 115) dodaja, da »ločitev od staršev v procesu socializacije za nekatere otroke predstavlja veliko frustracijo«. Čeprav so krize neločljivi del vsakega procesa razvoja in zorenja, pa je lutka lahko zelo koristna pri premagovanju teh kriz, saj otroku pomaga zmanjševati napetost in je obenem most med vzgojiteljem in otrokom. Otrok lahko ravno z lutko sporoči svojo stisko, veselje in znanje. »Lutka pomaga senzibilizirati otroka za stvari in življenje, ki se odvija okoli njega« (Korošec, 2002, str. 52).

Pri igri z lutko gre za posredno komunikacijo, ki je za otroka zelo pomembna. Majaron (2002, str. 60) pravi, da zato, »ker zmanjšuje stresne oblike neposredne komunikacije »iz oči v oči« med odraslim in otrokom«. Vzgojitelj je avtoriteta, ki si je otrok ni izbral sam, zato je do vzgojitelja otrok zadržan. Lutka pa je avtoriteta, ki si jo otrok izbere sam in ravno zato ji je otrok pripravljen zaupati brez sramu ali zadrege. Iz teh razlogov je »otrokova komunikacija skozi lutko igriva, mnogo prijetnejša, ohranja otrokovo dostojanstvo in utrjuje pozitivno samopodobo« (prav tam, str. 60).

Pri čustvenem razvoju otrok je zelo pomembna empatija. »Empatija je spoznavno-emocionalna sposobnost vživljanja v položaj druge osebe in opazovanje sveta z njenimi očmi« (Bratanić, 1991, v Korošec, 2006, str. 120). V igri z lutko otrok prevzema različne vloge in se tako vživi v vlogo druge osebe, se postavi v njen položaj in poskuša situacijo razumeti z njenega vidika. Na ta način se uči reševanja konfliktov in urejanja medosebnih odnosov brez posledic, obenem pa se poveča občutljivost za čustva drugih. Rebula (2011, str. 28) pravi, da je »predšolska vzgoja vse preveč usmerjena v pospeševanje intelektualnega razvoja in veliko manj v iskanje poti za zdravljenje

čustev«, saj prevladuje prepričanje, da mora otrok razvijati tiste sposobnosti, ki so pomembne za odrasle. Avtorica predlaga uporabo lutk, saj pravi, da so lutke tista sredstva, s katerimi otrok spozna tako lepo kakor tudi manj lepo stran življenja, junaško nastopanje in vse tisto, kar mu v resnici manjka. Preko lutke se otrok vživlja v svojo rešitev in končno lahko zmaga. Tako ima igra z lutko za otroka veliko zdravilno moč in ga potegne vase. Jezik umetnosti, kot poimenuje igro z lutko avtorica, tako »zbližuje svet odraslih in otrok ter je neke vrste most med svetom malih in velikih«.

4.4 Lutka – vzgojiteljeva pomočnica

Vzgojiteljica v vrtcu je otroku avtoriteta, ki si jo otrok ni izbral sam. Včasih pa je otrok do vzgojiteljice negotov in se nehote znajde v situaciji, ko ne ve, kaj naj od nje pričakuje. Koroščeva (2006, str. 45) pravi: »Lutka mnogokrat pomaga iz zagate, ko iščemo tisti »trik«, s katerim bomo otroke dobro motivirali. Otroci lutki zaupajo. Vzgojiteljico imajo radi, a vendarle predstavlja avtoriteto. Lutka pa je »ena iz med njih« – z enakimi težavami, z enakimi strahovi, z enako željo po igri. Čeprav lutka živi v rokah vzgojiteljice, verjamejo, da je z njimi čisto nova oseba. In tej osebi popolnoma zaupajo. Prepričani so, da za skrivnost, ki jo imajo z lutko, vzgojiteljica ne ve, čeprav je lutka živela v njenih rokah. To je tista magična moč, ki jo ima samo lutka.« Otroci lutki preprosto verjamejo in z njo raje sodelujejo. »Stališče lutke bo otrok lažje sprejel, saj je lutka avtoriteta, ki si jo je izbral sam in mu ni bila vsiljena« (Majaron 2000, v Korošec, 2002, str. 47).

Pogosto se dogaja, da se vzgojiteljica lahko zelo dobro pripravi, a takšnih odgovorov, ki jih otroci posredujejo lutki, ne dobi. »Vemo, da otrok lažje vzpostavi kontakt z lutko kot z vzgojiteljico, včasih celo s starši. To lahko razložimo le na energetske ravni in z otrokovim strahom pred odraslim, z negotovostjo v vzpostavljanju komunikacije, ki mu jo posrednik, lutka, zelo olajša« (Majaron 2000, v Korošec 2002, str. 46). Vzgojitelj se s sporočanjem skozi lutko približa in pridobi njegovo zaupanje. Tako kar naenkrat postane lutkar, pravljicar. Otroci imajo takega vzgojitelja radi, saj prinaša veselje, zadovoljstvo in vznemirjenje. S takim človekom otroci lažje delijo svojo žalost in veselje. Ko otroci začutijo, da vzgojitelju lahko zaupajo, so zagotovljeni osnovni pogoji za nemoteno vzpostavljanje medosebne komunikacije (Korošec, 2002).

Avtorica H. Ivon (2010) pravi, da se tradicionalna vloga vzgojiteljice zelo spreminja. Danes vzgojiteljica ni več tista oseba, ki bi otroke neposredno poučevala, ampak je oseba, ki organizira okolje, pripravi ustrezen material in dejavnosti, s katerimi spodbuja otrokovo razmišljanje in njegov razvoj. In ravno z lutko se vzgojiteljica lahko približa otrokom toliko, da ugotovi, kaj otroci razmišljajo in kaj občutijo. S pomočjo lutke bo vzgojiteljica otrokom pripravila bolj prijetno okolje, lažje bo z njimi komunicirala in se otrokom približala ter si tako pridobila zaupanje. Na osnovi opazovanja otrok bo vzgojiteljica hitro ugotovila, kateri otrok je zadržan, in mu s pomočjo lutke pomagala, da se bo vključil v igro in doživel potrditev samega sebe. Namesto da bi vzgojiteljica poučevala otroke, kako naj držijo lutko in kako naj jo animirajo, se raje z lutko igra sama in otroci jo pri tem opazujejo. Otroci vzgojiteljico ves čas opazujejo in sledijo njeni igri. Na ta način se naučijo mnogo stvari: kako držati lutko, kako jo animirati, kako ji posoditi glas. Lutka pomaga vzgojiteljici pri reševanju konfliktov med otroki, pri odkrivanju otrokovih sposobnosti (govorne sposobnosti, gibalne igre, glasbene sposobnosti, njegovo domišljijo) in spoznavanju otroka. Lutka je tista pomočnica, ki da vzgojiteljici vse pomembne podatke, ki so osnova za njeno načrtovanje dejavnosti v skupini. »Igra z lutko vzgojitelju pomaga pri vzpostavljanju stika z otroki, njihova medsebojna komunikacija se izboljša. Lutka otroka pritegne, navduši, sporočanje in posredovanje informacij je olajšano« (Korošec, 2006, str. 109).

4.5 Lutke v 1. starostnem obdobju

Ob vstopu v vrtec se nekateri otroci prvič srečajo z lutko. Pogosto imajo doma na voljo številne mehke – plišaste igrače, ki jim nudijo toplo zavetje in varnost, a z animacijo lutk se večinoma srečajo šele v vrtcu. Z lutkami se srečajo na različne načine, ob različnih priložnostih in v različnih razpoloženjih. Smiselno je, da v začetku leta izberemo manj zahtevno obliko lutk in od drobnega poigravanja počasi pridemo na zahtevnejšo in bolj pripovedno igro. Za otroke v 1. starostni skupini je najbolj primerno napredovanje od enostavnega k zapletenemu. V tem obdobju moramo otroke najprej seznaniti z lutko in jih počasi pripraviti na gledanje lutkovnih predstav.

4.5.1 Prstne lutke

Med najmlajšimi so lutke prsti izredno priročne lutke. Zaradi skromnega besedišča in dogajanja lahko prstne igre nadomestijo prve pravljice. Prstno igro lahko

pripovedujemo kot zgodbo, in kolikor bogatejša je domišljija, toliko zanimivejša je pripoved. J. Stritar pravi, da takoj ko nekdo poišče otrokove prste, jih poimenuje in začne: »Ta pravi: Pijmo!« Tako postane prstna igra eno prvih aktivnih srečanj otroka z umetnostjo. Animacija prstkov nas naravno popelje k lutkarstvu (Cvetko, 1996, str. 35). Gibanje prstov kot oseb pa pomeni že animacijo (Stritar, 2001).

Cvetko (2010) še pravi, da so otrokovi goli prstki že dovolj, da ni potrebno, da »nadgrajujemo« gole prste, saj se je v praksi izkazalo za slabo. Goli prstki postanejo igralci na otrokovi dlani, na kateri ima vsak prstek svoje mesto in vsak od njih vlogo, ki mu je bila dodeljena. Preko te t. i. dotikalne igre spoznava, da je »svet varen in urejen, kljub nevšečnostim, ki se ti v življenju po pravilu tudi zgodijo. Takšna kot je, prstna igra ne potrebuje kostuma in scene. Tudi daljšega besedila ne« (prav tam, str. 63).

4.5.2 Ročne lutke

Poleg prstnih lutk lahko uporabimo tudi ročno lutko, sprva brez odra, neposredno z otroki. To je še posebej primerno za najmlajše, saj še ne morejo pozorno slediti lutkovni predstavi. Najbolje je, da vzgojiteljica ostane med otroki, kar omogoča neposreden stik otrok z ročno lutko. Zelo dobro je, da otroci vidijo, kako si vzgojiteljica navleče lutko na roko in igra pred njimi. H. Korošec (2002, str. 48) pravi, da imamo hitro novo osebo, ki se z nami lahko pogovarja, poje ali gre na sprehod, če » prstku narišemo obraz, dodamo kapico za pokrivalo ali srajčico.«

Majaron (2006) svetuje, naj bomo pozorni na velikost ročne lutke, saj ta naj ne bi bila večja od otrokove roke. Če je ročna lutka prevelika, ima otrok velike težave z animacijo in lahko izgubi zanimanje. Ročne lutke lahko nastanejo zelo hitro. Otroku na roko natakemo nogavico, narišemo oči, še prej naredimo dve luknji in lutka že lahko prijema stvari in jih nosi po prostoru ali pa jih ponuja vrstniku. Zelo priročne so tudi odslužene rokavice, brez prstov ali z vsemi petimi prsti.

4.5.3 Plišaste igrače

Že takoj ob rojstvu je otrokova zibka polna plišastih igrač. Odrasli, kot da bi vedeli, kako pomembna je lutka v otrokovem življenju, otroku lutko dobesedno položijo v zibko. A kaj, ko le-te ostanejo samo položene in ne oživiljene. Kmalu postanejo navlaka, preveč jih je in ne vedo, kaj z njimi. A vendar so plišaste igrače v 1. starostnem obdobju

več kot navlaka. Otroka najprej nežno zazibajo v spanje, mu služijo kot mehka blazina, in če zna starš ali vzgojitelj še oživeti njegove plišaste igrače, postanejo le-te prve osebe, s katerimi otrok začne spoznavati svet. Plišaste igrače se ne strgajo, otrok jih ne more zmečkati ali zgristi (kar se rado zgodi z lutkami, ki jih izdelamo iz papirja, tulcev ali škatlic). Vzgojitelj jih ima takoj na voljo (npr. nekaj plišastih medvedkov in pred otrokom je cela medvedja družina, ki se odpravlja na kosilo ...). »Animacija igrač v simbolni igri lahko opazno prispeva k medsebojnemu spoznavanju in projekciji življenja v družini« (Majaron, 2002, str. 62).

4.5.4 Animacija predmetov

Okolje, v katerem biva otrok, je polno različnih predmetov. Z malo vzgojiteljeve domišljije se na primer otrokov copat hitro spremeni v lutko in zajoka, ker ga je otrok pozabil v drugem kotu igralnice. Otroku tako pokažemo zopet nekaj novega. S tem ko predmete animiramo, le-ti dobijo novo, metaforično vlogo. Na tak način predmeti ne predstavljajo le sebe, temveč igrajo neko vlogo. H. Korošec (2002) pravi, da če damo otroku možnost, da oživlja stvari iz okolja, mu omogočimo pogled na stvari z druge plati, saj je »svet sestavljen iz nerealnih principov in prav ti otroku ponudijo razmišljanje o realnosti« (prav tam, str. 52).

II. EMPIRIČNI DEL

5 OPREDELITEV PROBLEMA

Vstop in prilagajanje vrtcu veljata za stresna tako za otroka kot tudi za starše. Ločitev od staršev v procesu socializacije za nekatere otroke predstavlja veliko frustracijo. Krize so vsekakor neločljivi del vsakega procesa razvoja in zorenja. Lutka pa je lahko v pomoč pri premagovanju kriz (Korošec, 2006). Vzgojiteljica ima pomembno vlogo, saj je od njenega dela zelo odvisno otrokovo počutje. Le-ta ne more nadomestiti vloge matere, lahko pa s svojim odnosom in kakovostnim delom postane oseba, na katero se otrok varno naveže. Ko otrok začuti varnost in vzpostavi zaupanje do vzgojiteljic, začne z veseljem prihajati v vrtec, osvajati socialne odnose in pridobivati nove izkušnje. Pri vzpostavljanju dobrega vzdušja v skupini pa nam lutka lahko pomembno pomaga.

Ena od pomembnih nalog v vrtcu je skrb za zdrav čustveni razvoj otrok (razvoj pozitivnih čustev, kot so: zadovoljstvo, veselje, varnost, optimizem, ter socialnih čustev, kot so: čustvena navezanost, veselje do družabnosti, prijaznost, empatija ...) ter sprejemljiv način izražanja negativnih čustev. S tem ko posegamo v otrokovo čustveno izobraževanje, spreminjamo kemijo njegovih možganov oziroma ga učimo, kako naj sam nadzoruje njihovo delovanje (Shapiro, 1999). Zelo pomembno je, kako otroka poslušamo, se z njim igramo, ljubkujemo, tolažimo. Kajti prav od našega odnosa do otroka je odvisno, ali bo otrok pozneje v življenju uspeval ali pa bo neuspešen. Če vzgajamo otroka tako, da upoštevamo njegove čustvene potrebe, bodo v njegovih možganih nastale življenjsko pomembne povezave, ki mu bodo omogočale, da se bo pozneje v življenju lahko učinkovito spopadal s stresom, imel zadovoljujoče odnose, učinkovito obvladoval jezo, bo prijazen in sočuten, imel voljo in motivacijo za uresničevanje svojih ambicij in sanj, znal najti globok notranji mir (Sunderland, 2009).

Z uporabo lutk lahko vzgojiteljica vzpostavi stik z otroki, se jim približa in pridobi njihovo zaupanje ter tako pripomore k pravilnemu čustvenemu razvoju otrok. Otroci imajo lutko radi, ji zaupajo in se z njo sproščeno pogovarjajo, se jo želijo dotikati in božati. Lutka je tista, ki otroka čustveno popolnoma prevzame (Korošec, 2006). Otrokom omogoča, da doživljajo različne življenjske situacije, še preden se z njimi

zares srečajo. Pokaže jim sprejemljive načine obnašanja, preusmerjanja čustev in izražanja lastnih občutkov (Ivon, 2010). V diplomski nalogi želim raziskati vpliv interakcije z lutko na čustveno-socialni razvoj otrok ter kakšno vlogo ima lutka pri vključevanju otrok z različnim kulturnim ozadjem v skupino. Predstavila bom projekt Lutke pri najmlajših in ga evalvirala.

6 CILJI DIPLOMSKE NALOGE

- opredeliti pomen projektne dela z lutko,
- raziskati vloge igre z lutko pri otrokovem čustvenem odzivanju,
- raziskati vlogo lutke pri vključevanju otrok z različnim kulturnim ozadjem v skupino,
- raziskati vlogo lutke – ljubljence skupine in plišastih igrač v kotičku pri oblikovanju medsebojnih odnosov.

7 RAZISKOVALNE HIPOTEZE

Predvidevam:

H 1: da vzgojitelj s pomočjo projektne dela z lutko bolje spozna otroke in njihove potrebe ter se lažje približa otrokom v skupini.

H 2: da se bodo otroci v igri z lutko sprostili, se z njo pogovarjali in da bodo izražali pozitivna čustva, kot so: zadovoljstvo, veselje in ugodje.

H 3: da se otroci z različnim kulturnim ozadjem s pomočjo lutke lažje vključijo v skupino.

H 4: da so plišaste igrače dober metodični pripomoček, če jih vzgojitelj oživi in jih aktivno vključuje v otrokovo vsakdanjo igro.

H 5: da ljubljene skupine pomaga pri oblikovanju medsebojnih odnosov.

8 METODOLOGIJA

Uporabila sem deskriptivno metodo empiričnega raziskovanja. Podatke sem zbrala z načrtnim in s priložnostnim opazovanjem, jih dokumentirala z videoposnetki, s fotografijami, z anekdotskimi in dnevniškimi zapisi. V raziskavi sem uporabila nenaključni priložnostni vzorec. Vzorec raziskovanja je bil Vrtec Pedenjped Novo mesto, Enota Petavček, skupina predšolskih otrok, 14 otrok, starih 1–2 leti. Opazovanje je trajalo od novembra 2011 do februarja 2012.

9 PROJEKT LJUBLJENEC SKUPINE

9.1 Predstavitev *ljubljenca skupine*

Zakaj sem izbrala Cepetavčka za ljubljenca skupine?

Ravno, ko sem razmišljala o projektu za diplomsko nalogo in iskala primerne ljubljence, smo v vrtec dobili nove igrače. Med njimi je bila na dnu škatle vrečka, v njej pa lutka. Takoj, ko sem jo prijela in si jo nadela na roke, sem rekla: »O, pozdravljen Cepetavček, a si prišel k nam?« In ker smo nova enota z imenom Cepetavček, smo se s sodelavkami odločile, da imamo tudi svojo lutko z imenom Cepetavček, ki nas bo spremljala in zabavala. In ta nova lutka je dobila ime Cepetavček.

Slika 1: To je naš Cepetavček

9.2 *Potek projekta in evalvacija*

Kako sem ljubljenco uvedla v skupino?

Cepetavček je prišel med otroke v sredo, 23. novembra 2011. Po zajtrku je pokukal iz za zastora in pozdravil otroke, ki so se igrali na blazini. Nekateri so bili takoj pri njem, drugi so ga le opazovali od strani. Najbolj pogumni so ga začeli božati in on jih je prijazno nagovoril. Povedal jim je, da mu je ime Cepetavček in da se rad skriva takole: »Ku, kuc!« In se je spet skrivil za zastor. »Oj, poiščite me!« In otroci so bili takoj pripravljeni za igro Ku, kuc. Po skrivanju je skočil na okensko polico in se skrivil v leseno škatlo.

Kako so ga sprejeli otroci?

Otroci ga imajo zelo radi. Komaj čakajo, da pride k njim. Počasi so se mu približali tudi tisti, ki so bolj zadržani. Zelo so ga veseli tudi otroci priseljencev, ki prihajajo iz Bosne in ne znajo slovensko. Cepetavček zna mnogo njihovih pesmic (Cucu lale, Eci peci pec,

Tašan tašan) in včasih jim pove kakšno po njihovo. Benjamin ga ima zelo rad, saj pogosto pride k njemu na ležalnik in mu na uho zašepeče: »A sada spavaj, onda čemo, da jedemo, se igramo i idemo kući!« Benjamin se navihano smeje in mu kima. Nič ne joka, le stisne se k njemu in kmalu zaspi. To je res velik napredek in velika pomoč.

Kako sem se počutila jaz?

Prvi dan me je bilo zelo strah. Imela sem tako tremo, da sem komaj govorila. Sodelavka me je snemala in to je bilo zame še težje. Razmišljala sem, kako bom animirala Cepetavčka, kaj bom rekla itn. Mislim, da sem preveč načrtovala, kako in kaj, in da se nisem prepustila. Priznam, da nisem bila sproščena in da sem Cepetavčka preveč tresla in namesto da bi gledala Cepetavčka, sem gledala otroke. Spomnila sem se avtorja Majarona, ki je rekel, »če animatorjev pogled »uide« v smer lutkinega pogleda, doživimo »lutkino smrt«, nenadoma ni več živa ... to velja tudi, kadar je animator skrit« (Majaron, 2002, str. 61). Tega sem se takoj zavedla in sproti popravljala napake. Očitno tudi jaz potrebujem čas, da se vživim v vlogo animatorja in se sprostim.

Kaj ugotavljam po prvem tednu?

Po enem tednu sem ugotovila, da so se otroci na Cepetavčka zelo navezali in da jim pomeni veliko. Cepetavček je postal zelo dober motivator in popestritev našega vsakdana. Pokazal se je kot zelo dober didaktičen pripomoček pri doseganju kurikularnih ciljev. Popolnoma se strinjam, da so lutke odlično motivacijsko sredstvo, saj lahko otroci skozi igro na zabaven način spoznavajo in osvajajo nova spoznanja (Korošec 2006, str. 126). Cepetavček je otroke (posnetek 1a) spraševal, kje imajo roke, noge, trebuh itn. in oni so mu z veseljem odgovarjali. Prav tako sem se s Cepetavčkom lahko približala določenim otrokom, saj, kot smo rekli na predavanjih, lutka otroka razbremeni strahu pred avtoriteto in pomaga otroku, da se sprosti. To je bilo opaziti pri Anji (posnetek 1b) in pri Liji. Še posebej Lija se je popolnoma spremenila, ko je bil z njo Cepetavček. Bila je ves čas nasmejana, dobre volje in igriva, kot je do tedaj še nikoli nisem videla. Presenetila me je tudi Anja, ki je ob Cepetavčku kar zacvetela. Vsa vesela je bila in dobre volje, veliko boljše, kot je bila do sedaj. Začela je tudi komunicirati, sicer po svoje, a vidi se napredek.

Slika 2: Anja ob Cepetavčku postane vesela in pozabi na žalost.

Celo po spanju je popolnoma umirjena in se zamoti z njim (posnetek 1c). Spoznala sem tudi, da se vzgojitelj s pomočjo lutke otrokom lažje približa. Otroci lahko vzgojitelja spoznajo še na drugačen način in z njim ustvari drugačen odnos, saj vzgojitelj predstavlja avtoriteto, do katere ima lahko otrok zadržan odnos. In prav tako ima vzgojitelj ravno preko lutke možnost videti, kakšen je otrok. Tole z Lijo me je zelo presenetilo. Izražala je popolnoma drugačna čustva kot sicer. Navadno je jokava, žalostna in bi bila samo v bližini odraslega. Tokrat pa je kazala čustva zadovoljstva, ponosa, veselja. Tudi Nina (posnetek 1d) se je ob njem popolnoma spremenila. Navadno je kar pogosto na meji z jokom, potem pa pride Cepetavček in jo vpraša, če je žalostna, in jo povabi v svoj objem. Stisne se k njemu in gruli od veselja.

Slika 3: Nina se zelo rada stiska k Cepetavčku.

Tudi Neja (posnetek 1f) je prišla do njega in se zelo rada zabava z njim. Opažam, da se veliko stiskajo k njemu (posnetek 1g), da prihajajo k njemu po tolažbo in da želijo z njim plesati in se zabavati.

Cepetavček zna tudi nekaj bosanskih pesmic, in kadar so poleg Anja, Adrian in Benjamin, jim pove še njihovo pesem. Kako pozorno ga poslušajo! Benjamin je bil zelo navdušen in ga je kar stiskal od veselja. Anja mu je pogosto nastavljala roko, s tem je pokazala, da želi, da ji na roko naredi križ kraž. Cepetavček je veliko dosegel tudi pri

jutranjem sprejemanju (posnetek 1h) otrok. Peter navadno težko pride skozi vrata, se drži mame in kar noče iti. Sedaj, odkar ga zjutraj pričaka Cepetavček, pa se kar prismeje. Celo ostali starši so začeli govoriti, da je zelo dobro, da imamo Cepetavčka, saj otroci komaj čakajo, da odprejo vrata, ker vedo, da jih čaka lutka. Nejin očka zjutraj Neji že na vratih reče: »No, le pojdi, kaj ne vidiš, da te že čaka Cepetavček.« In Neja kar zakoraka v sobo. Opažam tudi, da sem se sama po enem tednu s Cepetavčkom kar sprostila, čeprav na trenutke še delujem zadržano. Spominjam se prvih dni. Kar odlašala sem in odlašala in nekako nisem mogla začeti z uvajanjem ljubljence v skupino. Mučila sem se z vsemi možnimi vprašanji, kako in kaj, čeprav sem iz izkušenj že vedela, da se moram samo prepustiti lutki in situaciji. Šele ob koncu prvega tedna opažam, da trema popušča, da niti ne opazim, da me sodelavka snema, in da se preprosto igram in se ne mučim več z vprašanjem, ali mi gre dobro ter kaj naj rečem. Rečem tisto, kar mi tisti trenutek pade na pamet in je v skladu z igralno situacijo. Cepetavčka (posnetek i) postopno vključujem v vsakdanjo rutino, otroci so veliko bolj motivirani, boljše volje in radi sodelujejo, še posebej, če se Cepetavček malo pošali in jih spodbudi. Za prvi teden lahko rečem, da je opazen velik napredek tako pri otrocih (pri njihovem počutju) kakor tudi pri igri.

Slika 4: Erika je vsa vesela. Cepetavček jo nekaj "heca".

Kaj ugotavljam po drugem tednu?

Cepetavček je postal naš glavni junak. Otroci ga imajo zelo radi. Večkrat ga pustim namenoma tako, da ga lahko sami dosežejo, in dogaja se, da ga kar sami vzamejo in potiskajo roko vanj (posnemajo mene). Potem pa mi ga prinesejo in s tem nakažejo, da bi želeli, da Cepetavček »oživi« (posnetek 1j).

Postal je zelo koristen pri spanju. Anja navadno joka, preden gre spat. A odkar uporabljam Cepetavčka, ki se pred spanjem z njo pošali v njenem jeziku (Cucuculale,

snese patka jaje, kome li ga daje, Anji ga daje, Anja ga neče, putem se šeče ...) in jo nato poboža ter gre z njo spat, z Anjo ni več težav.

Slika 5: Ob Cepetavčku se počutim varno in lahko v miru zaspi.

Tudi ko se zbudi, ne joče, ampak se začne pogovarjati s Cepetavčkom (posnetek 1k in 1l). Ob njem se počuti zadovoljno in veselo. Njeno počutje je vidno boljše. Tudi kadar še joče, vzamem Cepetavčka in jo nagovorim: »Vidim, da si žalostna, daj da te malo potolažim.« Objame ga in se kmalu pomiri.

Cepetavčka vključujejo tudi v igro (posnetek 1m). Še vedno zelo radi plešejo z njim. Kar sami od sebe ga primejo za roke in na primer Nik reče: »Mamica.« To pomeni, da bi rad plesal Mamica ma sedem sinov.

Tudi jaz se počutim veliko bolj sproščeno in sem se prepustila igri. Ne razmišljam več, kaj moram in kako, ampak samo sledim dogajanju in sproti dobivam ideje, kako naprej.

Kaj ugotavljam po tretjem in četrtem tednu?

V tretjem tednu je Cepetavček pripeljal na obisk svojega prijatelja dedka Mraza, ki se je igral skupaj z otroki (zapis pod naslovom Ročna lutka dedek Mraz). Cepetavček je veliko pripomogel k razvoju simbolne igre pri naših malčkih. Opažam velik napredek na govornem področju (vem, da je to razvojno pogojeno, a precejšen je tudi vpliv okolja) in pri boljšem počutju otrok. Ko postanejo otroci razdražljivi, jokajoči, poiščem Cepetavčka in jok preneha, pozornost se usmeri nanj in vzdušje v skupini se popravi. Tudi meni je s Cepetavčkom lažje vzpostaviti dober odnos in umiriti skupino. Občutim, da takoj, ko ga vzamem v roke, nisem več napeta in se otrokom približam na bolj igriv način.

Zadnje čase postaja Nik vedno bolj razdražljiv, joka, cepeta in se trma. Uporabila sem Cepetavčka in takoj, ko je Nik začel cviliti, je Cepetavček stopil k njemu ter mu rekel, da vidi, da je jezen in da mu on lahko pomaga. Povabil ga je k njegovim prijateljem

medvedkom. Nik je prenehal jokati in mu sledil. Skupaj sta se igrala in Nik je popolnoma spremenil svoje razpoloženje (posnetek 1n). Cepetavček »dela čudeže« tudi pri otrocih priseljencev. Anja in Adrian sta ob njem čisto druga. Anja uživa, ko posluša pesmi v svojem jeziku in ga objema ter se smeje (posnetek 1o). Počutim se odlično in vesela sem, da jim lahko pomagam, da se imajo v vrtcu lepo in prijetno.

Slika 6: Takole se Adrian stisne k Cepetavčku in vse je spet dobro.

Cepetavček pomaga tudi pri opismenjevanju. Otrokom bere napise, ki jih imamo v vrtcu, in jih sprašuje, kje kaj piše, ter nato skupaj z njimi bere. Sledijo mu in vidim, da otroci točno vedo, kaj je kaj. Na primer, ko je rekel Nik, naj mu prinese jogurt (posnetek 1 p), je Nik stekel k škatli in med vsemi predmeti našel točno pravega. Kmalu zatem je kar sam od sebe prinesel mleko (posnetek 1r) in rekel Cepetavčku: »Meka, meka.«

Kaj ugotavljam po petem tednu in šestem tednu?

Cepetavček mi zelo pomaga pri vodenju skupine. Nik postaja vedno bolj trmoglav, in če ne bi imela Cepetavčka, bi bilo zelo težko. Nekega dne smo čakali na zajtrk in Nik je bil neukrotljiv. Brž sem vzela Cepetavčka in z njegovo pomočjo sem uspela, da so vsi otroci sodelovali in tudi Nik se je popolnoma umiril. Če je rekel Cepetavček, naj se usede na stol, je brez ugovaranja sedel na stol. Tudi ko je stol padel (posnetek 1 s), je Nik pomagal Ines in Cepetavček ga je pohvalil.

Otroci ga poslušajo in mu sledijo. Pogosto me ima, da bi včasih odreagirala drugače, in takrat grem po Cepetavčka in z otroki komuniciram preko njega. To je veliko bolje. Strinjam se z avtorico Ivon (2010, str. 77), ki pravi, da ima vzgojitelj z lutko možnost utišati svojo potrebo po direktivnem vodenju, še posebej to pride v poštev v primeru, ko se otroci obnašajo neprimerno, ko vzgojitelja kaj še posebej jezi ali frustrira. Lutka tako vzgojitelju nudi alternativo za drugačno reagiranje. Cepetavček se je domislil tudi nove

ideje za pospravljanje igrač, in sicer pravi, da je škatla lačna ter odpira in zapira pokrov, pri tem pa glasno govori: »Moja škatla je lačna! Kje so kocke?« Otroci z veseljem »hranijo lačno škatlo« in kocke so v zelo hitrem času na svojem mestu. Cepetavček je pomagal pri reševanju konfliktov. To, kar je rekel, je veljalo veliko bolj, kot če sem rekla jaz. Pamela je takoj prenehala vleči igračo Eriki in se stisnila k njemu. Cepetavček je v trenutku rešil situacijo (posnetek 1u).

Otroci pa so želeli tudi sami animirati Cepetavčka. Lija je kar cvetela, ko sem ji ga dala na roke (posnetek 1t) in hodila je od otroka in otroka ter ga nagovarjala skozi Cepetavčka. Tu je opazen napredek pri vzpostavljanju medsebojnih odnosov. Iz izkušenj vem, da se otroci najprej igrajo individualno in da zelo počasi in težko navežejo stike z vrstniki. To leto, v tej skupini, pa je drugače. Zelo uspešen je bil tudi pri igri zdravnika (posnetek 1v), otroci so brez težav sodelovali in se igrali.

Kaj ugotavljam po sedmem in osmem tednu?

V zadnjih dveh tednih so bili v skupino vključeni štirje novi otroci. Cepetavček je pri tem odigral zelo pomembno vlogo. Z njegovo pomočjo mi je veliko lažje uspelo pomiriti otroke in jih zabavati. Najprej me je odziv otrok presenetil. Prve dni nisem bila najbolj uspešna s Cepetavčkom, kljub vsemu so jokali, a vedela sem, da se bo stanje v nekaj dneh uredilo. Edon ga je sprva odrival in tepel. Šele kasneje ga je začel opazovati in spremljati, kaj vse Cepetavček počne (posnetek 1z). Opazila sem tudi novinko Vanjo, kako ga je sprejela in se mu pusti voditi. Novinčki se zelo umirijo in prisluhnejo, ko jim Cepetavček začne prepevati pesmice. Tudi Edon ga je poslušal in ob petju začel ploskati. Užival je in kazal znake ugodja in zadovoljstva. Cepetavček novinčke boža, jim govori, da bo vse v redu, in je prijazen do njih. Pred dnevi sem opazila, da se naši otroci do novinčkov vedejo zelo empatično, kar v svoji praksi do sedaj še nisem opazila. To povezujem z mojo animacijo Cepetavčka in s tem, da otroci zelo dobro opazujejo vsako ravnanje in ga posnemajo. To je zares velik napredek pri navezovanju prijetnih odnosov z vrstniki. Zopet se mi potrjuje dejstvo, da je lutka zelo dobro motivacijsko sredstvo, ki vzgojitelju pomaga na različne načine. Otroci na splošno zelo radi posegajo po Cepetavčku, želijo ga imeti tudi sami na roki, ga animirajo in se z njim približajo oziroma nagovarjajo vrstnika. Zanimiv je bil dogodek, ko je Anja povlekla Pamela za rame. Pamela se je ravno igrala s tigrčkom in Cepetavčkom (posnetek 1aa), obrnila se je k Anji in preko tigrčka povedala, kako se počuti. Uporabila je tigrčka in rekla: »Huda, huda!« in pri tem gledala v tigrčka.

Popolnoma sama od sebe pa je Cepetavčku dajala v usta flavto in ga nagovarjala k igranju (posnetek 1dd). Kasneje je skupaj s tigrčkom in Cepetavčkom (posnetek 1cc) zaigrala v lutkovnem kotičku. Seveda je bila to posledica moje kratke predstave. Sledilo je ponavljanje drugih otrok. Uživali so.

Opazila sem tudi, da še posebej starejši otroci uporabljajo ostale plišaste živali.

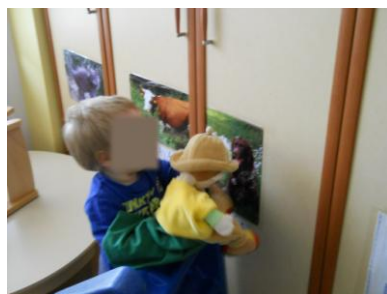
Slika 7: »Zelo rada se igram s tigrčkom in Cepetavčkom.«

Robert na primer (posnetek 1bb) me preseneti skoraj vsak dan z nečim novim. Nazadnje je uporabljal dva mala kužka in ju animiral. Priključila sem se s svojim kužkom in ga nagovorila, češ kako znam plezati na posteljo in se spustiti dol. Takoj za tem je tudi on to ponovil s svojim kužkom. Takoj se nama je pridružila še novinka Vanja, ki je tudi potiskala kužka na posteljo. To je res neverjetno. Postopno se potrjuje dejstvo, da so plišaste igrače zelo dobrodošle pri razvoju otrokove igre in pri razvijanju pozitivnih vrstniških odnosov. Cepetavček mi je v veliko pomoč, še posebej sedaj, ko smo v skupino dobili štiri novinčke. Včasih sploh ne vem, kaj bi še naredila, da bi zamotila otroke, potem pa brž vzamem Cepetavčka in začnem zganjati norčije. Uspelo mi je zamotiti Edona in Lucijana. Navdušena sta opazovala Cepetavčka, se ga dotikala in stiskala k njemu. Uporabim ga tudi, ko gresta spat, Cepetavček ju poboža, se stisne k njima in kmalu zaspita. Celu uspravanko zna zapeti in pri tem je zelo uspešen.

Kaj ugotavljam po devetem in desetem tednu?

Koroščeva (2006, str. 109) pravi, da otroci ljubljenca sprejmejo kot živega člana skupine, ga občudujejo in vključujejo v svoje delo – igro. Vse to pa je vzrok, da je komunikacija zelo dobra in poteka v več smereh. Popolnoma se strinjam z njeno izjavo, saj brez Cepetavčka skoraj ne moremo preživeti dne. Zdaj smo mu naredili posebno mesto, in sicer je to lesen zabojček, v katerem sedi in nas opazuje, kaj vse počnemo. Kadar česa ne vemo, ko pospravljamo igrače, pokličemo Cepetavčka in nam pride

pomagat. Spodbuja ostale otroke, ki niso ravno pri volji za pospravljanje, in pri tem je zelo uspešen. Zgodilo se je celo, da sem sodelavke spraševala, kje je moja pesmarica, in Nejc je začel klicati Cepetavčka. S tem je povedal, da mi jo lahko pomaga poiskati Cepetavček. Uporabljam ga večkrat na dan in preko njega spoznavam, kaj naši otroci že znajo in zmorejo. Zanimiv se mi zdi Robert, ki pogosto želi Cepetavčka v svoje roke. Z njim gre po igralnici in nagovarja otroke in to zelo nežno in prijazno. Robert zna sicer biti do otrok kar oster, jih udari, porine ter vleče igrače iz rok. Kadar pa ima Cepetavčka, je njegovo obnašanje čisto drugačno. Pred dnevi sem ga ujela, kako je skupaj s Cepetavčkom »bral« podnapise (posnetek 1ee),

Slika 8: Robert skupaj s Cepetavčkom bere podnapise.

potem pa prinašal vse tisto, kar sem ga prosila (posnetek 1ff). Erika ga je ves čas opazovala in spremljala. Opažam, da otroci posnemajo ne samo mene z lutko, ampak tudi vrstnike. Včasih tako pride do konflikta, kdo bo imel Cepetavčka, in takrat posežem jaz in izberem, h komu bo Cepetavček šel. Navadno jih povabi na rajanje in konflikt je rešen, Cepetavček pa vesel, ker je tako lepo plesal. Otroci pogosto pridejo k Cepetavčku in ga vabijo na ples. Opažam razliko. Kadar povabim otroke plesati, pridejo le najbolj pogumni, ostali ne želijo in samo gledajo. Kadar pa jih povabi Cepetavček, se skoraj vedno udeležijo plesa. Cepetavček pleše včasih samo z njimi in videti so navdušeni. Opazila sem tudi, da se me otroci že zjutraj zelo razveselijo, takoj mi v roke nudijo igrače in kažejo na Cepetavčka.

»S sporočanjem skozi lutko se učitelj otrokom približa in pridobi njihovo zaupanje. Otroci takšnega učitelja vidijo kot osebo, ki prinaša v razred veselje, zadovoljstvo in vznemirjenje. Vzamejo ga za svojega človeka, s katerim lahko iskreno delijo veselje in žalost,« pravi Koroščeva (2006, str. 108) in z avtorico se popolnoma strinjam, saj vidim, da to zares drži. Cepetavček še posebej pomaga našim novincem, saj jim pomaga, da

lahko na manj stresen način sprejmejo okolje, v katerem živijo, in sporočajo odnos do njega (Majaron v Korošec 2006, str. 108).

Zelo uspešen je tudi pri navajanju na kahlico. Petrova ima velike težave. Kahlice ne mara in pod nobenim pogojem ni hotel sesti nanjo. Petrova mamica nas je prosila, če lahko kako pomagamo. In prišel je Cepetavček ter na zabaven način prepričal Petra, da sedaj z veseljem sede na kahlico. Cepetavček pa sedi na svoji ter se pogovarja z njim. Bravo mi, pa smo uspeli! Mamica je vsa navdušena in zelo hvaležna. Rekla je: »Joj, ko bi tudi mi imeli doma takega Cepetavčka!« Vse je možno in vse se da, to dokazuje naše delo in naš uspeh pri delu z otroki z uporabo lutk. Sedaj se pripravljamo na maskare. Še en dogodek, ki ga otroci ne doživljajo vedno pozitivno, saj se maskar bojijo. Cepetavček se bo v naslednjih dneh oblačil in postajal maskara ter tako pomagal otrokom premagati strah pred neznanim in jih na zabaven način poskušal prepričati, da postanejo vesele maskare. Kako bo uspešen, bomo še videli.

Kaj ugotavljam po enajstem in dvanajstem tednu?

Pred dnevi sem se počutila zelo slabo. Legla sem na blazino in stokala, da me boli trebuh. Kar naenkrat sem občutila, da me nekaj mehkega boža po trebuhu. Bila je Pamela s Cepetavčkom na roki in me preko Cepetavčka božala ter mi nežno prigovarjala. Pritekel je tudi Nik, me božal po glavi in zelo razločno govoril: »Vse dobo, vse dobo (vse dobro)!« Bil je zelo pozoren. Ta prizor je bil tako ganljiv! Naši otroci so postali zelo sočutni. Je pa res, da tako govorim tudi jaz, ko nekdo joka ali je kaj narobe.

Ko smo se pripravljali za maskarado, sem uporabila Cepetavčka, da je privlekel veliko škatlo na kolesih in začel po njej brskati ter iskati stvari za maskarado. Otroci so ga z zanimanjem gledali in se smejali, ko je zmetal oblačila iz škatle. Končno je našel tisto, kar je iskal. Na glavo si je dal klobuček, oblekel smešno majico ter se spremenil v klovna. Spodbujal je tudi otroke, naj se oblečejo še oni tako kot on in gredo z njim na zabavo. Otrokom ni bilo treba reči dvakrat. Hiteli so in si dajali nase vse, kar je bilo možno. Cepetavček pa jih je hvalil, se jim čudil in jim svetoval, kaj naj oblečejo. Imeli smo se odlično in zelo sproščeno. Včasih sem Cepetavčka kar pustila na polici in opazovala, kaj otroci delajo. Robert ga je zelo rad slačil in ponovno oblačil. Iskal je škatlo na kolesih in iskal oblačila. Pogosto Cepetavčka vzamem in z njim v rokah sprašujem vse mogoče stvari. Neverjetno, koliko stvari izvem od otrok. Povem jim

preprosta navodila in potem opazujem, kako jih razumejo. Prav tako se večkrat vključim v igro kuhinja.

Cepetavček je zelo zaželen pri praznovanju rojstnih dni. Ko sta praznovali dvojčici, je bil Cepetavček »ta glavni«. Najprej je zbral vse otroke okoli velike torte, zapel pesmico za rojstni dan, prižigal svečke in delil torto otrokom. Kako so ga poslušali! Nič se niso prerivali in si vlekli iz rok. Z njim so si delili kose tort, jih zlagali nazaj na pladenj, prepevali in se veselili. Vzdušje v skupini je bilo zelo prijetno. Cepetavček je poskrbel, da so k torti prišli vsi, tudi tisti, ki so navadno bolj ob strani.

Slika 9: Cepetavček na torto postavlja svečki.

Otroci s Cepetavčkom zelo radi sodelujejo, kar tekmujejo, kdo se bo pogovarjal z njim. Pri tem opažam, kateri otroci so bolj zadržani, in potem Cepetavček nagovori ravno njih, jih povabi k igri in zadržani otroci zelo počasi, a uspešno premagujejo svoj strah in prav vidi se jim, kako so zadovoljni, ko se Cepetavček ukvarja z njimi. Priznam, da če ne bi imela Cepetavčka in opazovala igre na tak način, sploh ne bi opazila vseh teh stvari. S Cepetavčkom v roki zares naredim neko posebno igralno okolje, ki otroke kar samo sili, da sodelujejo. Včasih pa sem se tako pripravljala in razmišljala, kako naj motiviram otroke, da bodo sodelovali pri kaki igri. Zdaj vem, da obstaja zelo dober način – to je lutka na moji roki in moja domišljija.

9.3 Refleksija

Z uvajanjem lutke – ljubljence skupine sem opazila velik napredek v otroški igri. Še posebej v razvoju simbolne igre, ki je za otroka osnovna aktivnost in zanj »predstavlja pot za razvoj njegovih čustev in sposobnosti » (Ivon 2010, str. 22).

Marjanovič Umek (2001, str. 39) pravi, »da so prve oblike simbolne igre prisotne v igri otroka, starega leto do leto in pol. V drugem letu pride do pomembnega razvoja

simbolne igre, ki postaja pogostejša kot v zgodnejšem razvojnem obdobju. Ko otrok neposredno po izvršitvi dejavnosti, ki jo je zaznal v okolju, to bolj ali manj točno ponovi, govorimo o neposredni imitaciji. Prav ta dejavnost običajno predstavlja prehod k simbolni igri«. Takšno igro sem opazila pri naših najmlajših.

Razvojno višja raven simbolne igre pa je odložena imitacija, ko otrok v igri posnema dejavnosti, ki jih je opazil v svoji okolici, po preteku določenega časa. Tako se igrajo ostali otroci, ko se igrajo kuhinjo. »Otrok je simbolne igre zmožen šele, ko je zmožen razumeti pogojnost znaka in obvladati svoj egocentrizem.« (Marjanovič Umek, 2001, str. 40) Tudi na predavanju smo povedali, da gre pri simbolni igri za premagovanje otrokovega egocentrizma, saj simbolna igra od otrok zahteva, da ločuje lastno videnje od videnja drugih. Otrok tako v simbolni igri prevzame različne vloge in s tem lažje razvije lastne višje emocije (jezo, veselje, žalost ...).

Vsebina simbolne igre malčkov je omejena na tista dejanja, ki jih malčki v svojem vsakdanjem življenju najpogosteje izkusijo, s tem pa tudi najlažje prikličejo in prikažejo v svoji igri. Najpogosteje gre za izkušnje, ki so povezane z osnovnimi malčkovimi potrebami (hranjenje, pitje, spanje, vzpostavljanje socialnih stikov), ali pa vsebine, ki odražajo njegove interese in so torej zanj pomembne (npr. natovarjanje, gradnja). Malčki torej v svoji simbolni igri reprezentirajo dejanja, ki so jih že pogosto doživeli v dejanskem življenju z dejanskimi predmeti, ki so jim igrače podobne. Tako se npr. s punčko in kuhinjo najpogosteje igrajo pitje in hranjenje, z igračo telefonom pa se pretvarjajo, da telefonirajo (Marjanovič Umek, str. 64). V igri z ljubljencem so otroci odigrali številne prizore iz vsakdanjega okolja in na ta način sem otroke spoznala v popolnoma drugačni luči. Nekateri otroci so bili izredno mirni in šele v igri z ljubljencem so se odprli, se raznežili in nekateri prav iskreno nasmejali. Najbolj so me presenetili Peter, Lija, Anja, Adrian. Sprva so bili zelo tihi, zadržani in šele ko sem začela uporabljati Cepetavčka, so postali bolj sproščeni, bolj odprti. Anja danes pride k meni večkrat preko dneva, se mi nežno privije in se stisne. Bo držalo, da otroci vzgojitelja z lutko v roki vidijo na drugačen način in ga sprejmejo za svojega. Koroščeva (2006, str. 108) pravi, da se »ravno s sporočanjem skozi lutko vzgojitelj otrokom približa in si pridobi njihovo zaupanje. Otroci takšnega vzgojitelja vidijo kot osebo, ki prinaša v skupino veselje, zadovoljstvo in vznemirjenje.« To sem občutila tudi jaz.

»Lutka (Cepetavček) je medij, ki vzgojitelju pomaga pri integraciji posameznika v skupino,« pravi Koroščeva (2006, str. 115). Velik napredek in uspeh sem s

Cepetavčkom dosegla tudi pri delu z otroki iz Bosne. Preko Cepetavčka sem jih pogosto presenetila z njihovimi pesmicami (Tašan, tašan, Cuculale, Ringaraja ...). Adrian in Anja sta bila navdušena. Objemala sta Cepetavčka in se veselila z njim. Meni pa je bilo veliko lažje peti pesmice v njihovem jeziku s Cepetavčkom, kakor če bi jih morala kar tako. Tako je Cepetavček pomagal tudi meni.

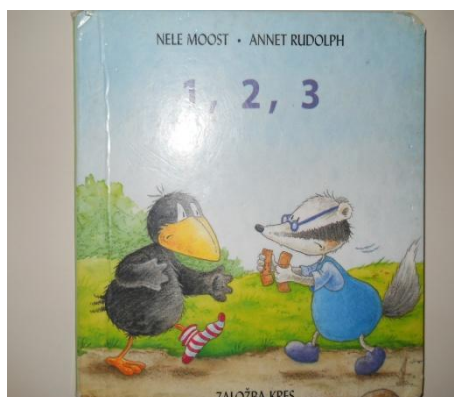
Cepetavček je pomembno prispeval k vzpostavljanju pozitivnih odnosov med vrstniki (posnetki v mapi Krepitev medvrstniških odnosov) in med seboj povezal otroke v skupini. Ob zaključku projekta razmišljam, da bi Cepetavčka začela dajati domov, saj je nekaj staršev izrazilo željo po tem, da bi Cepetavčka kdaj dobili domov. S projektom sem zelo zadovoljna in v prihodnjem letu Cepetavček ostaja moj pomočnik.

10 Z LUTKAMI DO RAZVIJANJA POZITIVNIH ČUSTEV

10.1 Lutkovna predstava po zgodbi 1, 2, 3 – kako prepoznati žalost in nuditi tolažbo

Naslov slikanice: 1, 2, 3

Avtorica knjige (besedilo in ilustracije): Nele Moost, Annet Rudolph

Slika 10: 1, 2, 3

KRATKA VSEBINA: Medvedek je padel na nos. Žalosten je in joka. Prijatelji ga tolažijo. Vsak nekaj naredi zanj. Zajček mu prinese eno ruto za obvezo, miška mu prinese piškote, pujsek blazine, jazbec obliže in ovčka lizike. Na koncu vsi potolažijo medvedka in ta ni več žalosten.

CILJI:

- Z lutkami motivirati otroke za premagovanje stisk.
- Vživeti se v položaj drugega.

NAČRT IZVEDBE LUTKOVNE PREDSTAVE:

- Med plišastimi igračkami v našem kotičku skupaj z otroki poiščem junake – lutke za uprizoritev predstave 1, 2, 3. Poiščem medvedka, pujska, miško, ovčko in zajčka.
- Poiščem še ostale rekvizite: rutico – košček blaga, obliž – košček lepilnega traku in blazino.
- Ko vse potrebno nabere na kup, povabim otroke na zeleno blazino, rekoč: »Čas je za lutke!« Zaigram (kar pred njimi na tleh) jim lutkovno predstavo 1, 2, 3.
- V predstavo vključim tudi pesem (Zakaj pa joče ...), pesem zapoje miška in medvedku popiha na nos.

- Otrokom vsak dan zaigram lutkovno igrico in jih opazujem med predstavo in po njej (snemam in beležim svoja opažanja).
- Vse »nastopajoče v predstavi« pustim na polici z ostalimi plišastimi igračkami skozi ves dan.
- Opazujem otroke in skupaj z njimi pripravim lutkovno predstavo.

KAJ OPAZUJEM?

- Kako otroci sodelujejo pri predstavi?
- Ali se igrajo z lutkami po predstavi in kako?
- Ali posegajo po plišastih igračah v kotičku?
- Kako igro spremljajo otroci priseljencev?
- Kakšna čustva prevladujejo – koliko je prisotna pozitivna vokalizacija in govor z igračo/lutko, veselje in zadovoljstvo z lutko, ljubkovanje in začudenje nad njo ter tudi koliko so prisotna negativna čustva (nezadovoljstvo, potrnost ob lutki, izražanje jeze, strah, negativna vokalizacija in govor z lutko)?

KAKO VIDIM SVOJO VLOGO?

- Dobro odigram, upoštevam vse znanje, ki sem ga pridobila na fakulteti.
- Ko se otrok zaigra z lutkami, se mu pri igri pridružim kot mentalno razvitejši partner.
- S sodelavkami se pogovarjam o svoji vlogi in o igri otrok.
- Opazujem otroke pri igri, beležim opažanja, snemam in na osnovi opažanj načrtujem dejavnosti.

EVALVACIJA PO PRVEM TEDNU

Knjiga 1, 2, 3 je bila dobra izbira za naše najmlajše. Je preprosta in njim razumljiva. Ko sem razmišljala o izvedbi lutkovne predstave, sem imela najprej v mislih, da otroke zberem na blazini in jim za lutkovnim kotičkom zaigram igrico. Vendar sem se premislila, saj sem pomislila na naša predavanja pri predmetu Metodika dramske, lutkovne in filmske vzgoje. Rečeno je bilo, da je zelo dobro, da so otroci vseskozi poleg, da imajo svojo vlogo, pa četudi le prinašajo rekvizite, postavljajo kotiček itn. Čeprav so naši otroci še zelo majhni in se z lutkami še nikoli niso srečali, sem pomislila, da je edino smiselno to, da vsi skupaj sodelujemo in pripravimo lutkovno predstavo. Zato sem kar pred njimi na polici s plišastimi igračami na glas iskala svoje junake, ki jih potrebujem pri predstavi. Starejši otroci so zelo aktivno sodelovali in med plišastimi igračami poiskali vse živali. Ko sem našla vse potrebno, sem jih povabila v sosednjo

sobo in jim rekla, naj se usedejo na blazino, ker je sedaj čas za lutke. Prva predstava je bila zelo »zmedena«. Jaz sem imela veliko tremo, sodelavka me je snemala in otroci so jokali in silili poleg. Iskreno povedano, nisem bila zadovoljna. Ampak sem se tolažila z dejstvom, da je jutri še en dan in da se predstava vedno rojeva in se z vajo izboljšuje. Vsak dan sem ponovila postopek. Poiskali smo junake in sledila je predstava. Proti koncu tedna (posnetek a1) so vsi sedeli na blazini in zelo zavzeto ter z velikim zanimanjem gledali predstavo. Meni pa je šlo vedno bolje.

Slika 11: Naši najmlajši takole pozorno gledajo predstavo.

Opazila sem, da so vedno bolj tudi sami posegali po plišastih igračah. Že takoj zjutraj mi Oskar med vsemi igračkami poišče medvedka, miško, ovčko in pujska. In mi jih prinaša v naročje. Vsako igračo posebej animiram, on pa gleda in se smeje.

Slika 12: »Zdaj lahko začnem!«

Opazam tudi druge otroke, da točno te igračke pogosto vzamejo v roke in jih »sprehajajo« ter nekaj »brbljajo«. Prva se je z junaki začela igrati Eliza in to že takoj prvi dan (posnetek a2). Sledila sta ji Nik (posnetek a3) in Peter (posnetek a4). Oba sta jo pred tem opazovala. Z vsakim dnem se je začelo z živalmi igrati več otrok. Erika

(posnetek a5) je zelo nazorno podoživljala zgodbo in lepila obliž. Peter jo je ves čas opazoval. Ko je Nik padel na tla in začel jokati, sem hitro uporabila »zgodbico« in na glas rekla: »Ojoj, Nik je padel, potolažiti ga moramo!« In smo ga potolažili ter mu nalepili obliž tja, kjer ga je bolelo. Prenehal je jokati in vse je bilo spet dobro.

Slika 13: »Tukaj me je bolelo, zdaj pa imam obliž.«

Proti koncu tedna opažam vse boljšo igro, pogosto poseganje po živalih in preigravanje zgodbe (posnetek a6), še posebej Robert (posnetek a7) se zelo vživi v igrice in pri tem dolgo vztraja. Opazila sem tudi Anjo, poiskala je medvedka in ga sprehajala ter nekaj »govorila« (posnetek a8). Nina je vzela rutico in si jo ovijala okoli svoje noge ter glasno govorila ter odgovarjala na moja vprašanja (posnetek a9).

Priznati moram, da prav uživam in da je trema popolnoma popustila. Sedaj se prepuščam igri in odvezem tisto, kar menim, da ni dobro, ter dodajam tisto, kar mislim, da bi bilo dobro in bi otroci zmogli.

EVALVACIJA PO DRUGEM TEDNU

Moja zamisel, da skupaj z otroki pripravimo predstavo, je bila zelo dobra, saj kot pravi Majaron (2002, str. 8), bo »mlad človek, ki bo deležen takega kreativnega procesa, v življenju znal misliti ustvarjalno, poln bo asociacij, domislic, znal bo ceniti delo in ustvarjalnost drugih«. Z vključevanjem otroka v proces nastajanja lutkovne predstave pa počasi vzgajamo ustvarjalnega človeka. In ravno s tem, da otroku damo možnost igre z lutko, mu pomagamo pri oblikovanju njegove pozitivne samopodobe ter mu vlivamo zaupanje, da lahko marsikaj zmore. Zato je prav, da otroku nudim možnosti, da opazim njihov najmanjši napredek, otroka pohvalim in mu dam vedeti, da je uspešen.

Podoživljanje zgodbe oziroma preigravanje z lutkami pogosto podkrepim z lastnim vključevanjem v njihovo igro. Majaron (2002, str. 5) pravi, da ravno vzgojiteljeva

aktivnost z lutkami spodbudi otroke k igri na nekoliko drugačen način ter da lahko vzgojitelj iniciativo otroke podpre že s tem, da opazi njihovo igro in otroku nevsiljivo pomaga z vprašanji »radovednega gledalca«.

Naši malčki postajajo vedno bolj pogumni in vedno bolj posegajo po naših junakih ter se igrajo z njimi. Bredikyte (v Korošec, 2002, str. 21) pravi, da »z gledanjem/opazovanjem odraslega otrok dobi pogum, da postopoma sam vstopi v igro ali drugače sodeluje v njej«. To sem opazila že pri Anji, kako je šele proti koncu prvega tedna pogumno začela animirati medvedka.

Avtorica še pravi, da ima vzgojitelj pomembno nalogo, in sicer mora vsaj na začetku otroku pomagati, vendar le toliko, da mu ne vzame poguma. Tako sem tudi jaz storila pri otrocih. Najprej sem jim zaigrala lutkovno predstavo, jih aktivno vključila v pripravo ter jim dala dovolj časa, da so počasi »zbrali pogum«, opazila sem njihov napredek ter se aktivno vključevala v njihovo igro ali pa jih včasih samo opazovala. Opazila sem tudi, da so se otroci opazovali tudi med seboj in potem zaigrali še sami (posnetek a10).

Kolegica, ki zjutraj odpira vrtec, pove, da Robert, Oskar in Erika že takoj ob prihodu poiščejo med plišastimi igračami naše glavne junake in se začno z njimi igrati. Prinašajo jih k njej in ona jih animira.

Slika 14: »Pujska imam. Kaj še potrebujem?«

Slika 15: Že takoj ob prihodu v vrtec (ob 6. 30) je prva igrača, ki jo vzameta v roke, žival iz lutkovne predstave.

Ob mojem prihodu v skupino pa mi Oskar in Robert vedno kažeta medvedka ali zajčka ali pujska in komaj čakata, da pridem k njima na blazino. Vedno sem začela enako, in sicer sem naglas klicala živali po vrsti in oni so jih iskali ter prinašali k meni. Ko smo zbrali vse potrebno, so kar sami od sebe sedli na blazino. Robert že kar dobro govori in je rekel: »Utke, ja.«

Slika 16: Takoj po prihodu v vrtec želijo, da jim zaigram predstavo. Skupaj zberemo vse potrebno in sledi predstava.

Opažam tudi, da kadar kdo pade in začne jokati, postanejo nekateri otroci zelo pozorni nanj. Nik se začne ozirati okoli in išče žival iz predstave. Tako je na primer vzel ovčko in šel k jokajočemu otroku in ga božal. Očitno je, da jim je zgodba oziroma sporočilo zgodbe seglo v srce. Povezujejo žalost z jokom in začutijo željo, da jokajočega potolažijo. Prepoznajo čustva in vedo, kako odreagirati (razvoj empatije). V skupini je tudi več božanja. Otroci jokajoče božajo in govorijo »dobro (dobro)«, tako so govorile tudi živali v predstavi (vse bo dobro, jaz te bom potolažil). Marjanovič Umek (2004, str. 237) pravi, da »razvoj sposobnosti predvidevanja dogodkov in govora omogočata malčku nove načine vedenja, s katerimi uravnava svoja čustvena stanja«. Ravno zato začnejo malčki v stanju visoke čustvene vzbujenosti sami sebi glasno govoriti tisto, kar so jim govorili odrasli v stresnih situacijah (npr. je že dobro, ne jokati, mami pride ...). Opazen je tudi velik napredek v razvoju simbolne igre. Otroci posnemajo vse, kar počnem z lutkami oziroma s plišastimi živalmi. Tako kot se igram jaz z njimi, nato poskušajo še sami. Na primer Anamarija (posnetek a11) se je zaigrala z medvedkom in govorila tako, kot sem prej govorila jaz. Poleg tega si vsakodnevno skupaj ogledamo še slikanico 1, 2, 3 in zgodilo se je, da otroci pokažejo na žival na sliki in jo gredo nato sami poiskati po igralnici.

EVALVACIJA PO TRETJEM TEDNU

Otroci še kar prinašajo vsako jutro junake iz predstave in jih nosijo le meni (ostalim sodelavkam ne). Še vedno jim zaigram predstavo, oni pa jo z navdušenjem spremljajo. Opazila sem, da otroci veliko bolj tolažijo jokajoče vrstnike. Videla sem Nika, kako je božal po glavi Adriana, ki je padel in mu govoril: »Dobo, je dobo.« Po treh tednih aktivnega igranja je opazen napredek pri otrocih. Postali so bolj sočutni, empatični in tudi tisti, ki padejo in jokajo, se hitro potolažijo (mislim da zato, ker vedo, kaj bo sledilo). Oskar je na moje vprašanje, kdo bo potolažil Elizo, ki je jokala, prinesel medvedka in mi ga nudil v roke. Skupaj z medvedkom smo potolažili Elizo.

Opazim tudi, da otroci zelo sodelujejo med seboj. Ko na primer eden od njih prinese katero koli žival iz predstave in to vidijo ostali, hitijo prinašat še ostale junake. Erika je prinesla drugega pujska, mi ga dala v roke in nato rekla: »Ni paui, dug (ni pravi, drug).« Potem je začela iskati pravega (tistega, ki sem ga vedno uporabila pri predstavi). Vidi se, da so otroci dobre volje, veseli, si ploskajo, ko najdejo pravo žival, in dvigajo roke in glavo v znak zadovoljstva. Ob koncu predstave vedno rečem – »Tako je to bilo.« – in z nasmeškom zaključim. Otroci vriskajo, ploskajo in se navdušeno smejijo. Zadovoljni so. Pogosto se zgodi, da rečejo: »Še!«, kar je dokaz, da ob gledanju predstave doživljajo ugodje in želijo znova in znova podoživeti zgodbo.

Tudi sama sem zelo zadovoljna, saj sem izbrala zelo dobro zgodbo, s katero sem uspela v otrocih prebuditi prijetna čustva ter empatijo. Ivon (2010) pravi, da kadar vzgojitelj verbalno ali neverbalno komunicira preko lutke, spodbuja razvoj empatije pri otrocih.

Vpliv lutkovne predstave na aktivno igro s plišastimi igračkami – medvedki

Med plišastimi igračkami imamo precej medvedkov: majhnih, velikih, belih, rjavih, s klobučki, s srčki itn. Kadar iščemo našega »pravega« medvedka za predstavo, pogosto najdemo veliko medvedkov, ki niso pravi, in naš pravi medvedek je poklical vse svoje prijatelje medvede, da pridejo k njemu. Sledilo je zanimivo iskanje medvedkov. Otroci so z veseljem prinašali medvedke in tudi ostale živali, a je medvedek pogosto povedal, da na primer zajec ni medved in ne more z njim. Ko smo poiskali vse medvede, smo imeli ples. Vsak otrok je vzel enega in vsi smo se zabavali. V igro se je aktivno vključila tudi sodelavka in priznati moram, da je zelo dobro odigrala svojo vlogo. Otroci so se zelo zavzeto igrali tudi do 20 minut (posnetek a12). Iz posnetka je opaziti, kako Robert posnema dogajanje in postavlja svojega medvedka k mizi, Anja pa vse samo

opazuje in je zelo dobre volje. Medvedke smo dali spat, jih hranili in jih skrivali pod blazine, pod mize itn. Vloga odraslih je bila tu ključnega pomena, saj se otroci ne bi igrali kar sami od sebe. Mi smo res njihovi mentalno razvitejši partnerji v njihovi igri, ki jih »vlečemo naprej« in jim nudimo nekaj, kar lahko zmorejo in ob čemer doživljajo pozitivna čustva in še posebej potrditev, da zmorejo.

Igre skrivanja so še posebej priljubljene (posnetek a13) in ob njih se otroci počutijo zelo dobro, obenem pa, kot pravi Praper (1992), se je ravno v tej starosti zelo dobro igrati igre kukuc in skrivalnice, saj z njimi otroku pomagamo na prijazen način premagati

strah pred ločitvijo. Otroku tako sporočamo, da stvari še vedno obstajajo, četudi jih ne vidijo.

10.2 Ročna lutka dedek Mraz – kako otrokom približati dedka Mraza in premagati strah pred njim

IZHODIŠČE

Prihod dedka Mraza v mesecu decembru je vedno prijetno doživetje. Vsi ga komaj čakamo, o njem prepevamo pesmice in se sprašujemo, kdaj bo prišel tudi k nam v vrtec. Starejši otroci se ga zelo veselijo in ga z navdušenjem sprejmejo. Pri najmlajših pa ni tako. Otroci (ne vsi) prvega starostnega obdobja ob njegovem prihodu začnejo jokati in opaziti je, da jih je strah. Lezejo v naša naročja in ga gledajo le od daleč. Navadno dedek Mraz samo na hitro pride, pove nekaj besed in pusti darila. In ravno zaradi tega sem razmišljala, kako lahko lutka dedek Mraz pomaga otrokom premagati strah pred možem z belo brado in kako bi jih lahko pripravila na njegov prihod. Začela sem s kazanjem slik o dedku Mrazu in s prepevanjem pesmic o njem.

CILJ:

- Otroku pomagati, da premaga strah.
- Otroku približati dedka Mraza na igriv in zabaven način.

KAKO JE LUTKA DEDEK MRAZ PRIŠLA MED NAS

S sodelavko sva ročno lutko spremenili v dedka Mraza in zjutraj je nekdo potrkal na vrata. Namesto otroka je v igralnico pokukal dedek Mraz.

Slika 17: »Maš bado?«

Slika 18: Dobro jutro, otroci, ali me poznate? Jaz sem dedek Mraz.

Otroci so bili lutke veseli. Takoj so pristopili k dedku Mrazu in se ga začeli dotikati. Robert ga je najprej le gledal, nato pa je zbral pogum in se ga dotaknil. Erika mu je takoj prinesla zajčka iz predstave. Ko jih je vprašal, ali poznajo kakšno njegovo pesmico, ga je Erika takoj peljala v drugo sobo in mu pokazala pesmico (posnetek a) ter se nato spomnila, da je naredila dedka Mraza (posnetek b), in je tekla k steni. Nato mu je dala jesti (posnetek c). Pridružil se je tudi Oskar.

Slika 19: Tukaj je pesmica o dedku Mrazu, ki jo pojemo vsak dan.

OBISK PRAVEGA DEDKA MRAZA IN REAKCIJE OTROK

Nekaj dni pred prihodom pravega dedka Mraza smo se pogosto igrali z lutko dedek Mraz.

Slika 20: Takole naš dedek Mraz sedi na stolu.

Želela sem jih pripraviti na srečanje s pravim dedkom Mrazom. Kljub naši igri pa se srečanje ni odvijalo po mojih pričakovanjih. Predvidevala sem, da vseeno ne bo toliko joka. Takoj, ko so ga zagledali pri vratih, so kar »ponoreli«. Hiteli so v naša naročja in se nas oklepali ter jokali. Le nekaj otrok (Nik, Erika, Pamela, Anamarija) je bilo precej pogumnih in so brez strahu sprejeli obisk.

PODOŽIVLJANJE SREČANJA Z DEDKOM MRAZOM

Po dokaj stresnem obisku smo se ponovno igrali z lutko dedek Mraz in opazila sem, da so k njemu pristopali vsi tisti, ki so prej jokali in se ga bali (posnetek d). Ob lutki so tako podoživljali svoja čustva in se popolnoma sprostili. Lija, Nina, Adrian so bili ves čas v mojem naročju in iskali varno zavetje, sedaj pa so pristopili k lutki in se z njo zabavali, smejali in plesali (posnetek e in posnetek f). Opaziti je tudi, da znova in znova želijo preigravati situacijo, ki je bila za njih res stresna. Kažejo na lutko in se želijo igrati z njo. Avtorica H. Ivon (2010, str. 24) pravi, da otrok preigrava z lutko ene in iste dogodke, ki so zanj pomembni, zato da bi jih razumel.

Po Duranovi (v Ivon, 2010) psihoanalitiki takšno obnašanje (npr. otrok ponavlja /preigrava neugodne situacije) razlagajo s tem, da otrok na ta način postane gospodar te situacije in tako aktivno premaguje strah, kar posledično vodi v zmanjševanje napetosti. Takšna igra je za otroka naravno terapevtsko sredstvo.

Lutka dedek Mraz je z nami že dva tedna in opažam, da se pride z njo igrati vedno več otrok. Anja me je posebej presenetila, saj se neprestano stiska k njemu, se mu smeje in

dobrika. Je pa res, da jo je lutka nagovorila v njenem jeziku: » Ja sam deda Mraz, pogledaj, kakvu bradu imam ...« To je Anjo čisto prevzelo.

10.3 Lutkovna predstava Kdo bo koga – kako otrokom pomagati premagati strah pred zdravnikom

NASLOV ZGODBE: Kdo bo koga

AVTOR: Jana Milčinski

KRATKA VSEBINA: Zajček ne posluša svoje mame. Na glavo si noče dati kape, ne šala okoli vratu. Zunaj pa ga čaka prehladek, ki se že navihano smeje. Ko zajček skoči še v lužo, prehladek smukne v njegova usta, v nos in v ušesa. Tako. Zajček je bolan. Dobil je vročino in boli ga grlo. Mamica pokliče zdravnika. Ne! Samo zdravnika pa ne. Zajček se boji zdravnika. Zdravnik mu bo dal injekcijo in ga bo zelo bolelo. A zdravnik vseeno pride, zajček pa se skriva pod odejo. Tam pa sreča prehladka, ki se mu poredno smeje. Zajček noče biti bolan, zato brž poje zdravila in premaga prehladka.

CILJ:

- Z lutko pomagati pri premagovanju strahu pred zdravniki.

NAČRT IZVEDBE LUTKOVNE PREDSTAVE:

- Med plišastimi igračkami v koticu poiščem nastopajoče (zajčka, mamo zajkljo, zdravnika – kužek, prehladek – iz krpice naredim majhno kepico in ji narišem oči, nos in usta).
- Poiščem še šal, kapo, palčko – termometer, lonček – čaj, odejo, škatlo – postelja, belo oblačilo za zdravnika in stekleničko – zdravila).
- Zgodbo malo priredim glede na starost naših otrok.
- Otroke zberem na blazini in jih povabim z besedami: »Čas je za lutke.«
- Odigram predstavo v celoti.
- Po predstavi pustim vse junake na blazini in opazujem, kaj se bo zgodilo.

EVALVACIJA PO PRVEM TEDNU

Otroci so bili zelo zbrani in so z velikim navdušenjem spremljali novo lutkovno predstavo. Tokrat sem izbrala zgodbo (posnetek 01), v kateri je zajčka zelo strah

zdravnika. Otroci, tudi najmlajši, so ves čas spremljali dogajanje v predstavi. Presenetila me je Ines. Pozorno je gledala predstavo in se nato vklopila v igro z lutkami. Oskar je po predstavi gledal dvojčici, kako se igrata z injekcijami, in se nato še sam začel tako igrati.

Slika 21: Erika si takole daje injekcijo.

Erika si je takoj dala injekcijo (posnetek 02), pri tem je uporabljala onomatopoetske izraze (pik, pik) in to večkrat ponavljala. Zelo me je presenetil Adrian, ki se do sedaj ni nikoli tako igral. Na posnetku (posnetek 03) vidim, da sodeluje s Pamelom in ji govori (to so njegove prve besede). To je odlično! Tudi v prihodnjih dneh se je igral vedno bolj zavzeto, posnemal je moje gibe in se igral s plišastimi igračkami. Hitrec (v Ivon, 2010) pravi, da se otroci zelo radi igrajo pacienta in zdravnika. Zdravnik je oseba, ki jo istočasno občudujejo in se je bojijo. S tem ko tolažijo lutko pacienta, v bistvu tolažijo in umirjajo sami sebe in tako zmanjšujejo strah v resnični situaciji.

Tudi poseganje po plišastih igračah je veliko večje, otroci prinašajo in se igrajo že skoraj z vsemi plišastimi igračami, ki jih imamo v kotičku, vendar samo s tistimi, ki jih jaz prej animiram. Tu res velja tisto, da je lutka mrtva, vse dokler je nekdo ne oživi.

Slika 22: »Jaz sem zdaj zdravnik in ti bom dala zdravila!«

Z mojo aktivno udeležbo v igri so se otroci igrali zelo dolgo. Preigrali so vlogo zdravnika in pacienta. Na splošno je bilo v času igre z lutkami čutiti mirnost in

zadovoljstvo otrok. Sitnarjenje in jokanje je potihnilo, vsak je imel svoje »delo« in je bil zatopljen v igro. Presenetljivo.

Slika 23: Lija je zdravnica in je vsa vesela in ponosna.

Med otroki so se začeli prvi koraki v igri v parih. Nik in Pamela (posnetek 05) sta se igrala skupaj, eden je bil zdravnik, drugi pacient, ko sta se že naveličala vlog (posnetek 06), sem jima predlagala, da vlogi zamenjata. Igra se je nato še kar nekaj časa nadaljevala. Uživala sta in se ves čas zadovoljno smejala. Opazila sem Petra, kako je vse spremljal. Povabila sem še njega k igri, dovolil je, da mu zavežem belo plenico, in postal je zdravnik. Njegova pacientka pa je bila Lija. V igri (posnetek 07) sta bila srečna in kar žarela sta od zadovoljstva.

Opazila sem, da so nekateri otroci ponavljali vse moje gibe. Še posebej prizor s prehladkom. Ta mali beli zvitek jih je čisto prevzel. Zelo dobro so posnemali, kam je skočil prehladek (posnetek 04), si ga potiskali v svoj nos, v ušesa in usta.

Robert se je zopet popolnoma predal igri in preigraval sceno s prehladkom in injekcijo (posnetek 08). Opazila sem tudi velik napredek pri Anji, deklica prihaja iz Bosne in je imela precej težav pri vključevanju v skupino. V tem tednu se je popolnoma vživela v vlogo, sprva je le opazovala, kasneje pa se je aktivno vključila v igro z medvedki (posnetek 09).

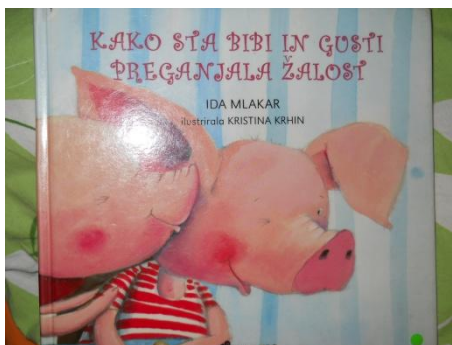
EVALVACIJA PO DRUGEM TEDNU

Po enotedenskem predahu (otroci so imeli počitnice) sem jim ponovno zaigrala lutkovno predstavo. Že samo ko sem omenila lutkovno predstavo, so hiteli na blazino in z navdušenjem ponavljali utke, utke (lutke). Moje glasno razmišljanje, kaj potrebujem za predstavo, se je pokazalo kot zelo dobro, saj opažam, da otroci spremljajo vse in zelo radi sodelujejo pri »pripravi«. Pred lutkovno predstavo je bilo v skupini precej slabo vzdušje. Precej so jokali, se kar prerivali in si vlekli igrače iz rok. Med predstavo pa so popolnoma obsedeli in z velikim zanimanjem gledali dogajanje na »odru«. Šele

ob gledanju posnetka sem videla, da so ravno tisti otroci (posnetek 10), ki so bili zelo slabe volje, popolnoma spremenili svoje razpoloženje. Anja in Nik sta šele, ko sta bili popolnoma sama, ponavljala prizore iz predstave. Pri Anji (posnetek 11) je videti, kako podoživlja jok in stok zajčka, kateremu je v grlo skočil prehladek. Tudi Neja (posnetek 12) ponavlja prizor s prehladkom. Niti pomislila nisem, da tako majhen otrok tako razume vsebino zgodbe. Navadno znata biti zelo sitni in jokavi. Tokrat sta bili zelo dobre volje in popolnoma predani igri. Ko sta me zagledali, sta se mi navihano smejali.

Igra s plišastimi igračami je za otroke vedno bolj zanimiva. Skoraj ni dneva, da se z njimi ne bi igrali. Vse, kar jaz storim oziroma pokažem, ponavljajo za mano. Spremljajo vsak moj gib in dejanje. Na splošno opažam, da so otroci v času, ko gledajo predstavo, in po predstavi veliko bolj zainteresirani za igro, bolj mirni, ne jokajo in ne sitnarijo. Prevladujejo predvsem pozitivna čustva: veselje, zadovoljstvo, smeh in dobra volja. Pomembno pa je, da se z njimi igram tudi jaz. Na trenutke jih pustim popolnoma pri miru in samo opazujem, potem pa se po potrebi vključujem v igro. Nekateri otroci kar sami pridejo k meni in prosijo, da jim okoli vratu zavežem plenico. Želijo se igrati igro, kot da sem (zdravnik). Je pa zanimivo, da so vsi radi samo zdravniki. Nihče noče biti pacient. Le takrat, ko sem jim pokazala zamenjavo vlog, so se igrali tako, da je bil eden od njih pacient, drugi pa zdravnik.

10.4 Lutkovna predstava *Kako sta Bibi in Gusti preganjala žalost* – kako otrokom pomagati pri premagovanju žalosti

Slika 24: *Kako sta Bibi in Gusti preganjala žalost*

NASLOV ZGODBE: Kako sta Bibi in Gusti preganjala žalost

AVTOR: Ida Mlakar

KRATKA VSEBINA: Bibi in Gusti sta pujska. Gusti obišče Bibi in takoj opazi, da je z njo nekaj narobe. Pove mu, da je žalostna ter da ji gre vse narobe. Gusti jo poskuša razveseliti in končno najde rešitev.

CILJI:

- Vživeti se v vlogo tistega, ki je žalosten, in tistega, ki mu lahko pomaga.
- Z vživljanjem v situacijo lutk pomagati otroku, da razume druge.

NAČRT IZVEDBE LUTKOVNE PREDSTAVE:

- Tokrat namesto plišastih igrač uporabim svoje roke, ki pred otrokovimi očmi postanejo dve lutki (Bibi in Gusti). Na levo roko narišem obraz pujske ter si okoli zapestja zavežem šal. Na desno roko enako narišem obraz pujska in okoli zapestja nataknem kos blaga, ki predstavlja jopico.
- Otrokom zaigram zgodbo.
- Po končani predstavi otrokom na roke narišem obraze pujskov in jih opazujem pri igri. Po potrebi se vključujem v igro in spodbujam, da njihove lutke na rokah »spregovorijo« z mojo lutko na roki.

EVALVACIJA PO PRVEM TEDNU

Izvedla sem zelo dober uvod v novo zgodbo. Otroci so se igrali z rokavicami različnih oblik, velikosti in barv. Izkoristila sem trenutek in kar v pričo njih iz rokavic pričarala dva junaka – Bibi in Gustija. Postavila sem se za zeleno pregrado in zaigrala zgodbico

Kako sta Bibi in Gusti preganjala žalost (posnetek 1). Med otroki je bila tudi deklica novinka. Opazila sem, da je zelo pozorno spremljala predstavo. Tudi ostali otroci so obstali in gledali. Zelo dobro sem se spomnila, da sem uporabila balonček (posnetek 2), ki v zgodbi predstavlja žalost, ki odleti. To jim je bilo zelo všeč. Eliza (najstarejša v skupini) je takoj po predstavi začela rokavici natikati na svoji roki. Pomagala sem ji in potem je začela ponavljati dogodke iz predstave. Najbolj jo je navdušilo ravno pihanje balončka (posnetek 3).

EVALVACIJA PO DRUGEM TEDNU

Uvajanje novincev v skupino me je nekoliko oviralo pri igranju zgodbe za pregrado, zato sem se preprosto odločila, da otrokom zaigram kar na tleh, in sicer tako, da sem najprej sebi na roke narisala dva pujska in kar z novinci v naročju in ostalimi otroki na tleh zaigrala zgodbo. Presenetili so me novinci, ki so za trenutek utihnili in pozorno spremljali moje igranje. Kasneje so se dotikali mojih rok in nudili svoje roke. Želeli so, da jim narišem pujske.

Slika 25: Edona zanima pujske na moji roki, dotika se ga in ga gleda.

Slika 26: Peter je komaj čakal, da mu narišem pujske.

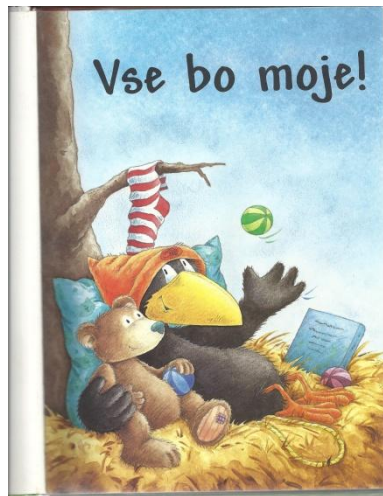
Neja, Žan in Peter so bili navdušeni nad lutkami na svojih rokah. Sprva so si jih le ogledovali (posnetek 4, 5, 6) in obračali roke. Najbolj jim je bil všeč repek na hrbtni

strani rok. Starejša otroka, Pamela in Nik (posnetek 7, 8), pa sta že ponavljala zgodbo, in sicer jima je bil najbolj zanimiv tisti del, ko Bibi piha balonček žalosti, Gusti pa jo spodbuja. Vidim, da te vrste lutk otroci ne poznajo in so se z njimi srečali prvič. Nik je večkrat prosil: »Risu paska oko (nariši pujska na roko)!« in je kar skakal od navdušenja. Sem pa opazila tudi Žana, kako je ponavljal pihanje balončka (posnetek 6) in žarel od veselja.

Tudi po koncu igranja zgodbe otroci želijo, da jim narišem lutke na roke. Še vedno prihajajo in nudijo roke, komaj čakajo, da dobijo svojega pujska. Obračajo dlani in opazila sem, da zelo nežno (Erika je to naredila zelo lepo) približajo desno roko k levi in naredijo cmok (poljub).

Zanimiva je Anja, ki se večkrat nasloni name in mi ponudi svojo dlan. Takoj vem, kaj misli. Ko sem ji narisala pujska, je bila vsa vesela in opažam, da začenja govoriti (posnetek 9) prve besede in da zelo veliko posnema. Njena mama tudi opaža spremembe. Na govorilni uri je rekla, da bi prav rada videla, kaj delamo, da je njena hči tako dobre volje in gre tako rada v vrtec. Včasih pujsek pove tudi kaj v bosanskem jeziku in takrat ji oči kar zažarijo. Vsa vesela prisloni svoj obraz na pujska (mojo dlan). Kako malo je potrebno, da lahko osrečimo otroka in mu pomagamo, da mu je prehod v drugo kulturno okolje lažji. Prav ponosna sem nase! Pogosto kar v naročju narišem Bibi in Gustija našim novinčkom in jim zgodbico zaigram kar tako. Kako poslušajo in z zanimanjem gledajo! Potem pa obračajo svoje roke in se čudijo. Jure je začel kar nekaj govoriti in skoraj nič več ne joče. Lahko rečem, da se je njegovo počutje izboljšalo s pomočjo uporabe lutk in mojega mirnega prigovarjanja, da bo vse dobro. In res je tako. Opazovala sem tudi Ines, ki je zelo dolgo samo opazovala, potem pa se je le približala in dovolila, da sem ji narisala pujska. Nato pa sem jo ujela (posnetek 10), kako se je približala kužku na steni in se s svojim pujskom na roki dotikala kužka in nekaj govorila. Posnetek je bolj slab, saj sem prizor ujela prepozno.

10.5 Lutkovna predstava *Vse bo moje* – kako otrokom približati sodelovanje z vrstniki in pomen izmenjave igrač

Slika 27: *Vse bo moje*

NASLOV ZGODBE: *Vse bo moje*

AVTOR: Nele Most

KRATKA VSEBINA: Vran ima veliko prijateljev: pujska, ovčko, lisičko, medvedka, miško ... Vsi prijatelji imajo različne igrače in vran se odloči, da bi rad imel točno tiste igrače, ki si jih on želi. Namesto da bi prijatelje prosil, če mu igračo posodijo, jo raje kar vzame in odnese v svoje gnezdo. Prijatelji nad njegovim ravnanjem niso navdušeni. Vran opazuje svoje prijatelje, ki se skupaj igrajo in se veselijo, on pa sameva v svojem gnezdu z igračami. Spozna, da to ni zanimivo, saj se nima s kom igrati. Odloči se, da bo prijateljem vrnil igrače in se raje igral skupaj z njimi.

CILJI:

- Spoznati, da je igrače bolje deliti s prijatelji.
- Razvijati vrstniške odnose in načine sodelovanja v skupini.

NAČRT IZVEDBE LUTKOVNE PREDSTAVE:

- Med plišastimi igračami skupaj z otroki poiščem nastopajoče junake.
- Lutkovno predstavo zaigram v lutkovnem kotičku.
- Vse nastopajoče junake pustim otrokom na voljo (po predstavi).
- Opazujem dogajanje in njihove odzive.

EVALVACIJA PO PRVEM TEDNU

Izbira knjige *Vse bo moje* je bila zopet prava. Otroci so v tej starosti nagnjeni k temu, da želijo imeti igrače svojega vrstnika in to takoj. Zapletejo se v konflikt in na koncu je

jok. V tej zgodbi pa so bili otroci seznanjeni, kaj se zgodi, če želiš imeti vse igrače zase. Postopno sem otroke pripeljala k ogledu prave lutkovne predstave. Takoj, ko sem jim rekla, da so vabljeni na lutke, so skakali od navdušenja in se zelo hitro usedli na blazino.

Slika 28: Takole spremljajo igro.

Slika 29: Erika želi videti zmajčka čisto od blizu.

S posnetkov je videti, da zelo pozorno spremljajo dogajanje. Takoj po predstavi najprej pristopijo starejši otroci, ostali le opazujejo. Opazim Roberta, kako začne govoriti: »Moje, moje, se moje!« in animira zmajčka (namesto vrana sem uporabila plišasto ročno lutko zmajčka iz kotička). Najbolj mu je všeč verižica, ki jo je imel ježek okoli vratu. Veliko opravka je imel s snemanjem verižice in natikanjem nazaj. Tudi Žan posega po lutkah in nekaj govori (to je nekaj novega). Vživi se v igro in je ves nasmejan. Robert že posnema vse, kar zaigram, na posnetku (posnetek 01) vidim, kako je odigral del predstave z zmajčkom, pri tem pa je uporabljal vedno več besed, sproti je govoril, kaj išče, in preigraval zgodbo. Še posebej jim je všeč konfliktna situacija. Opažam tudi, da skoraj vsi zelo radi sodelujejo pri pripravi predstave. Ob tem se počutijo srečni in zelo ponosni na vse, kar storijo. Igranje za odrom jim dela nekaj težav, to pa zato, ker je lutkovni kotiček previsok za otroke te starosti. Odločila sem se, da bom v prihodnje zgodbo raje zaigrala na tleh oziroma pred njimi na blazini.

Slika 30: Žan in ježek.

Slika 31: »Midva bova zaigrala.«

EVALVACIJA PO DRUGEM TEDNU

V oddelek so bili na novo vključeni štirje novinci in z njihovim prihodom je bilo naše delo nekoliko prekinjeno. Le-ti so potrebovali veliko moje pozornosti. Izvajanje lutkovnih predstav je bilo tako nekoliko težje, pa vendar sem uspela in jim jo zaigrala kar med njimi. Presenetljivo je bilo, kako so novinci prenehali jokati in pozorno spremljali dogajanje. Potem pa sem vse nastopajoče uporabila v igri z obročki in z novinčki. Edon se je začel celo smejati in kazal je veliko navdušenje, ko mu je ježek nudil obročke v roke. Lutke zelo dobro vplivajo na počutje naših novincev. Sprva sem mislila, da bo nemogoče igrati, saj otroci jočejo, a ko so videli dogajanje, so kar pozabili jokati. Še en dokaz, da se odrasli pogosto zmotimo, in namesto da bi vsaj poskusili, obupamo že prej. V tem tednu je v vrtcu zelo malo otrok, saj so zboleli, je pa zato več možnosti, da pridejo na vrsto tudi tisti otroci, ki so navadno vedno bolj v ozadju. Tako me je presenetil Jaka, ki ga skoraj ne vidim, da bi se kaj dosti igral z lutkami. Tokrat pa je ves navdušen prenašal ježka in skakal z njim po blazini in si pri tem nekaj mrmral. Celo Anja je začela govoriti, vedno bolj vokalizira (posnetek 02) in imela sem občutek, kot da je klicala zmajčka. Glede na to, da pri njej doma vsi govorijo le bosansko, se je v našo skupino vključila zelo dobro. Vse več posega po plišastih igračah, jih animira in pri tem vedno več vokalizira. Opazila sem jo, kako si je na roko nataknila zmajčka, z

njim letela po zraku in nagovorila novinčka Jana. Ta se je smejal in prijemal zmajčka za tačko. Oba sta bila tako dobre volje, da se je še meni dobro zdelo. Peter je zelo napredoval v govoru. Zelo rad pride in sodeluje, sprva je vedno samo opazoval in še nič govoril. Sam začenja pogovor in išče potrditev (posnetek 03). Opazovala sem tudi Eriko. Čisto sama je na kup znosila vse junake v zgodbi in jim jih animirala. Največjo pozornost je namenila rokovanju s fotoaparatom. Nudila ga je zajčku v roke in mu govorila (posnetek 04). Naši novinci sicer še jokajo, a ko začnem animirati katero koli igračko, utihnejo in zelo pozorno opazujejo. Tako sem to naredila pri Edonu, ki je jokal in ga nikakor nisem mogla potolažiti. Vzela sem zmajčka in zaigrala zgodbico kar z njim v naročju. Kmalu je utihnil in sledil dogajanju, na koncu pa se je zmajček z njim malo pošalil. Edon se je smejal in se ga dotikal. Dobro sem se znašla.

Slika 32: Anja nagovori Jana z zmajčkom.

Opazam tudi, da vse več otrok v roke jemlje plišaste igrače in se z njimi igrajo. Tudi pri plesu jih vzamejo v roke in plešejo z njimi, jih dajejo spat v škatle in jim govorijo. V teh treh mesecih, odkar zelo aktivno uporabljam plišaste igrače ter jih animiram, sem opazila, da so otroci zelo napredovali na področju simbolne igre. Zelo radi iščejo stik z vrstniki, se jih dotikajo, jih tolažijo in vse to z lutko v roki (npr. vzamejo zajčka in se z njim približajo vrstniku). Tudi starši povedo, da se otroci doma zelo radi igrajo z igračami ali pa jim v naročju nudijo dlani (hočejo, da jim narišejo oči in usta). Na splošno pa je tudi vzdušje v skupini zelo dobro, veliko je smeha, dobre volje in igranja.

10.6 Lutkovna predstava *Alfred in Suzi na maškaradi* – kako otroka pripraviti na maškare

Slika 33: *Alfred in Suzi na maškaradi*

NASLOV ZGODBE: Alfred in Suzi na maškaradi

AVTOR: Helene Craig

KRATKA VSEBINA: Alfred in Suzi bi šla rada na maškarado. Razmišljata, kako bi se našemila, da bi bila neprepoznava. Poskušata razne stvari, se med tem spreta in na koncu presenetita drug drugega z najboljšo masko. Spet sta prijatelja in skupaj odideta na maškarado.

CILJI:

- Z lutkami motivirati otroke za razmišljanje o maškarah.
- Spodbujati otroke k sodelovanju.
- Otroka pripraviti na čas maškar.

NAČRT IZVEDBE LUTKOVNE PREDSTAVE:

- Med plišastimi igračkami izberem dve igrački, ki ju še nisem uporabila (račko in kužka).
- Zaigram lutkovno predstavo in jim prepustim igračke.
- Po predstavi vključim v igro še druge živali, ki se bodo pridružile maškaradi.

EVALVACIJA PO PRVEM TEDNU

Reakcija otrok je bila v skladu z mojimi pričakovanji. Takoj ko omenim lutkovno predstavo in jih povabim, da sedijo, že komaj čakajo, da jim odigram. Nekaj težav imam z otroki novince, ki se vključujejo v skupino. Veliko je joka in včasih zaigram kar med njimi na tleh. Postanejo pozorni na dogajanje in za nekaj časa popolnoma utihnejo. Potem pa prijemajo plišaste igračke, ki so nastopale v igrici, jih dvigujejo in

spuščajo in pri tem glasno čebļajo. Najbolj je bil zanimiv Edon, ki je prijel račko in jo premikal tako, da se je dvigovala in spuščala, pri tem pa se je na ves glas smejal. Takoj sem se mu približala s kužkom in ga nagovarjala, da greva v maskare. Na kužka sem poveznila masko, njemu pa dala drugo. Prijel jo je in jo že poskušal natakni na račko, a ker mu ni šlo, jo je vrgel na tla in začel račko pokrivati s kirurško prozorno kapo. Tudi z njo ni imel uspeha. Ko sem to opazila, sem takoj izkoristila trenutek in poklicala na pomoč Pamela ter jo prosila, ali lahko Edonu pomaga. Takoj je prišla in mu pomagala na račkino glavo natakni kapo. Oba sta bila zelo vesela. Kužek jo je pohvalil, ker je pomagala, ter jo povabil na maškarado. Nasmejala se je in stekla po svojega tigrčka, se vrnila in na njegovo glavo nataknila masko. Rekla je: »Geva, masko!« in klicala kužka. Otroci so res pravo presenečenje. Doma sem razmišljala o tem in prišla do ugotovitve, da so lutke zares zelo koristne, saj pomagajo otrokom, da presežejo sami sebe, da se povežejo z drugimi, da pokažejo vse tisto, česar sicer ne bi. Prav tako sem razmišljala, da bi otroci zelo težko sledili zgodbi, ki bi jo samo brala. Gučas (v Korošec, str. 10) je dejal, da imajo otroci še zlasti radi zgodbe v dramatizirani obliki. S tem se popolnoma strinjam. Izbira te zgodbe za čas maškar je bila idealna. Otrokom sem tako približala maskare na zabaven način. Po odigrani zgodbi smo se večkrat igrali, da se tudi mi šemimo, in otroci so si z velikim veseljem in navdušenjem oblačili različne kose oblačil, si na glavo dajali kape in klobuke ter tudi narejene maske iz papirja. Nobenega joka ni bilo, nobenega strahu. Ko sem opazovala njihovo igro s plišastimi igračkami, sem opazila Tina (posnetek m1), ki je bil do sedaj vedno nekje v ozadju. Tokrat pa je vzel račko in jo začel animirati, pri tem je glasno govoril in hodil po prostoru. Na glavo ji je dajal masko in se pri tem trudil na vso moč.

Slika 34: Robert takoj natakne masko kužku.

Slika 35: Pamela poišče telebajška in mu natika masko.

Starejši otroci so sami prinašali ostale plišaste živali (ježka, tigrčka, kužka, telebajška ...) in jih šemili za maškardo (posnetek m2). Peter je postal zelo pogumen. Znašel se je tako, da si je poiskal štorčlo in nanjo natikal masko iz škatle (posnetek m3). Napredek je viden tudi pri Oskarju. Ves čas je sodeloval in pri tem glasno govoril (posnetek m4). Med otroki je bilo opaziti vidno zadovoljstvo in veselje ob igri z lutkami. Še posebej so veseli, ko sedem med njih in začnem animirati lutke – plišaste igrače in jih nagovarjam preko njih. Znova in znova mi prinašajo živali in takoj vem, kaj želijo.

Pri najmlajših smo se igrali igro kukuc. Kužek si je na glavo poveznil masko in nato naredil kukuc. Ploskali so in se smejali. Tudi potem, ko sem jim na glavo za trenutek poveznila klobuk ali kartonsko masko, so se še vedno igrali v smislu kukuc in se smejali. Nekateri so pozabili na jok in opazila sem, da se dobro počutijo.

Opazila sem sodelovanje med Žanom in Anjo (posnetek m5). Oba sta bila zelo navdušena in vesela. Celo Žan se je popolnoma vživel v igro. Opažam, da vedno bolj sodeluje, ponavlja in govori.

Slika 36: »Jaz sem strahec!«

Slika 37: Žan Anji sname kapo z glave in jo igrivo pikne na nos. Oba se smejita in si izmenično natikata kapo na glavo.

EVALVACIJA PO DRUGEM TEDNU

Otroci nadaljujejo z igro maškarada. Navdušenje nad lutkovno predstavo je še vedno zelo veliko. Tudi novinci že spremljajo dogajanje in se počasi vključujejo v igro. Tako sem opazila Lana, kako se je igral s kužkom in mu skušal natakniti kapo na glavo (posnetek m6). Žan je pri igri uporabil samo kužka in račko, vztrajno ponavljal prizor z račko, ki si na glavo da kapo (posnetek m7), se dela, da je strahec, ter pri tem glasno govori: »Buuu! Buuu!« Ta prizor mu je bil verjetno zelo všeč.

Slika 38: Peter in Anamarija pripravljata živali za maškarado.

Kar naenkrat se mi je porodila ideja, da se vse živali odpravijo na maškarado, in otroci so mi pomagali živali spremeniti v maškare. Igro so nato peljali v drugo smer in se začeli skrivati v kartonasto škatlo.

Tokrat smo se tako zaigrali, da sem bila prav ponosna nase. Sproščena, kot še nikoli, in polna idej. Mijavkala kot muca, lajala kot kuža in se igrala na blazini. Otroci pa takoj poleg in ponavljali vse, kar sem delala jaz. Sodelavka je našla kapice za živali in začeli smo se igrati igro vlog. Najprej sem začela pri sebi, potem pa sem spraševala, kdo bo kaj. Naenkrat smo bili mucke, kužki, zajčki, miške (posnetek m8) in otroci so se zelo vživeli v nove vloge.

Slika 39: »Jaz sem zajček!« pove Anamarija.

Slika 40: Tin je račka.

Slika 41: Žan si je sam nataknil kapico na glavo. Zajček je.

Robert (posnetek m9) je nato snel svojo kapo in začel na vse plišaste živali natikati kapico, pri tem pa je vsako žival poimenoval in nagovoril. Tako se je igral skoraj dvajset minut. Tudi Pamela si je vzela precej časa in se igrala s kužkom in svojim tigrčkom. Kako zavzeta je bila v igri. Pri tem pa je ves čas govorila. Nato sta se začela igrati skupaj z Robertom. Pogovarjala sta se preko lutk (posnetek m11) in se smejala drug drugemu. Robert me je opazil, da ga snemam, in me začel gledati. Pamela pa se ni dala motiti, igrala se je dalje. Otroci po treh mesecih aktivne uporabe vseh plišastih igrač v skupini pri svoji igri neprestano uporabljajo igrače. Vidim, da sem jim dala zelo dober zgled in jim pokazala način, kako se še lahko igrajo. Vse so sprejeli in po svojih zmožnostih vključili v svojo igro. Ob koncu me je presenetila izjava Pamele, ki se je

igrala v hišici (posnetek m12). Ko sem jo vprašala, kam gre račka, mi je odgovorila, da v živalski vrt. Presenečena sem bila nad odgovorom in se v hipu spomnila, da je njena mamica govorila o tem, da se doma že nekaj časa pogovarjajo, da bodo šli v živalski vrt. Vzgojitelj zares lahko dobi sijajne ideje za marsikaj, če le posluša otroke, kaj govorijo. Mislim, da takega odgovora od Pamele ne bi dobila, če se ne bi igrala z lutkami. Lutke so zares čudovit pripomoček za spoznavanje otrok. Moyles pravi, da »samo če si vzgojitelj vzame čas za opazovanje otrok ter se z njimi kdaj igra, šele takrat lahko vidi oziroma dobi zelo pomembne informacije o otrokovi razvojni stopnji, njihovih organizacijskih sposobnostih in čustvenem stanju« (v Ivon, 2010, str. 33). Popolnoma se strinjam z avtorico Ivon, ki pravi, da je priporočljivo, da »odrasel gleda otrokovo spontano igro ter jo pomaga razviti, ne pa da že na začetku organizira otrokovo aktivnost« (2010, str. 71).

11 ZAKLJUČEK PROJEKTA

Izbira zgodb oziroma igranje lutkovnih predstav otrokom je način, preko katerega otrokom pomagamo predelati oziroma podoživeti njihove probleme ali čustvene situacije. Kordigel (1999) pravi, da majhen otrok ni sposoben neposrednega razmišljanja o svojih problemih, kot to počnemo odrasli. Da bi lahko predelal vse vtise, potrebuje posrednejšo simboliko, ki je lahko risba, igra ali pa identifikacija z lutkovno osebo, ki doživlja isti problem. Otrok na tak način išče svoja »vrata identifikacije«, vzgojiteljica pa je tista, ki mu jih lahko pomaga najti.

V mojem primeru sem ravno jaz s svojim projektom pomagala otrokom preko lutk poiskati ta »vrata identifikacije«. Otroci so v procesu identifikacije z lutko/junaki v zgodbi v mislih podoživeli načine ravnanja lutke in se tako dokopali do nekaterih novih spoznanj. Tudi Bredikyte (v Korošec, 2002) razlaga, da se otrok lažje identificira z liki v pravljici/zgodbi in globoko doživlja njihove izkušnje, če gleda zaigrano pravljico. Otrok v predstavi spremlja neko zgodbo oziroma sledi dogodkom, ki jih je že doživel ali pa jih utegne še doživeti.

Igra z lutkami je otrokom pomagala, kot pravi Koroščeva (2006), da vsa močna čustva, ki jih dnevno doživljajo, lahko izrazijo na sprejemljiv način. Ko so otroci z lutko zaigrali prizor, v katerem so lahko izrazili svoja čustva (npr. strah, jezo, žalost), so bili s tem osvobojeni in so tako lahko razrešili notranje konflikte.

Z vključevanjem plišastih igrač v našo igro in seveda z mojo aktivno udeležbo pri njihovi igri sem dosegla, da sem, kot pravita Manning in Sharp (v Ivon, 2010), dvignila otroke na višjo stopnjo v njihovi igri. Moja udeležba je bila nevsiljiva in se je pojavila takrat, ko sem opazila, da bi bilo potrebno, da jim pokažem novo pot v igri. Spomnim se spontane igre na blazini z veliko kartonsko škatlo in plišastimi igračami, ki so ležale vse naokoli. Prijela sem kužka, ki je začel lajati in iskati nov dom. Našla sem ga v veliki škatli. Med tem so me otroci samo gledali. Dva otroka sta hotela istočasno sedeti v škatli in prišlo je do prerivanja. Takrat je prišla muca in jima povedala, da je prostora dovolj za njiju in za vse živali, ki še čakajo zunaj. Konflikt je bil hitro rešen in potem je

celo deček, ki se je rinil v škatlo, začel animirati igrače in pri tem govoril: »Postor tud tuki, ja, ja (prostor tudi tukaj)!«

Vsak, ki dela z otroki v gledališki dejavnosti, ve, da z dejavnostmi pripomore k boljšemu čustvenemu, socialnemu in intelektualnemu razvoju, hkrati pa otroke vzgaja za razumevanje in spremljanje gledališke umetnosti (Korošec, 2006). V tri mesece trajajočem projektu so se naši malčki postopno srečevali z gledališko umetnostjo in veliko pridobili na vseh razvojnih področjih.

12 UGOTOVITVE

Hipoteza 1 predvideva, da vzgojitelj s pomočjo projektnega dela z lutko bolje spozna otroke in njihove potrebe ter se lažje približa otrokom v skupini. Ta hipoteza **je potrjena**.

Hipoteza 2 predvideva, da se bodo otroci v igri z lutko sprostili, se z njo pogovarjali in da bodo izražali pozitivna čustva, kot so: zadovoljstvo, veselje in ugodje. Hipoteza **je potrjena**.

Hipoteza 3 predvideva, da se otroci z različnim kulturnim ozadjem s pomočjo lutke lažje vključijo v skupino. Hipoteza **je potrjena**.

Hipoteza 4 predvideva, da so plišaste igrače dober metodični pripomoček, če jih vzgojitelj oživi in jih aktivno vključuje v otrokovo vsakdanjo igro. Hipoteza **je potrjena**.

Hipoteza 5 predvideva, da ljubljene skupine pomaga pri oblikovanju medsebojnih odnosov. Hipoteza **je potrjena**.

III. SKLEP

Pravilen čustven razvoj je za otroka izrednega pomena, saj vpliva na razvoj drugih področij. Spoštovanje drugih otrok, sodelovanje v igri, sklepanje sporazumov in izražanje čustev so samo nekatere oblike vedenja, ki jih oblikuje in vzpodbuja vzgojitelj v skupini otrok. Otroci sledijo zgledom vzgojitelja in se odzivajo na enak način in v enaki obliki kot on. Na razvoj socialnih in čustvenih sposobnosti pa ne moremo vplivati samo ob določenih priložnostih, kajti ti procesi potekajo vsako minuto skozi ves dan.

Lutka je res izrednega pomena in lahko zelo dobro vpliva na otrokov čustveni in socialni razvoj. Z uporabo lutk izboljšamo otrokovo pozitivno sliko o sebi, kajti otrok dobi dober občutek, da nekaj zmore, se počuti uspešnega in si pridobi občutek samozavesti in lastne pomembnosti. Lutka otroku pokaže tudi, kako lahko izrazi svoja čustva na sprejemljiv način, ter tudi, kako naj čustva pokaže. Sodelovanje pri lutkovni predstavi pozitivno vpliva na razvoj otrokovih socialnih veščin. Prav tako pa lutka otroku omogoča, da doživi različne življenjske situacije, še preden se zares sreča z njimi. S pomočjo lutke otrok razvija tudi svoje motorične sposobnosti, kaže svojo kreativnost, domišljijo in govorne sposobnosti. Interakcija z lutko ne vpliva pozitivno samo na čustveno-socialni razvoj predšolskih otrok, temveč tudi na vsa ostala področja razvoja.

Vzgojitelji v vrtcu imamo zelo pomembno vzgojno nalogo, to je poskrbeti za pravilen čustveni razvoj. Razvijati in pospeševati moramo otrokova lepa, prijetna in primerna čustva, kot so: zadovoljstvo, veselje, ljubezen, varnost, navezanost in zaupanje. Na tej osnovi bomo nato počasi razvijali nova čustva, ki so bolj socialna, kot so: sočutje, dobrota, prijaznost, optimizem. Otroka ne smemo pustiti nesrečnega ali zapostavljenega, saj se lahko ravno zaradi tega v njem zakoreninijo negativna čustva, kot so: jeza, strah, bes, trma, žalost, obup, čustvo osamljenosti ... In lutka je zagotovo tista, ki nam pri tem lahko zelo pomaga. Preden vzgojitelj vzame v roke lutko, mora verjeti vase. Verjeti, da zmore in se sme igrati z njo. Za sabo mora pustiti sram in občutke, da tega ne zna, da on ni lutkar in da je preveč dela z izdelovanjem lutk. V svoji diplomski nalogi sem dokazala, da vzgojitelj ne potrebuje vrhunsko izdelanih lutk. Vse, kar ima v igralnici, mu lahko pride prav. Še posebej pa množica plišastih igračk, ki jih sodelavke tako rade podarijo, ker se z njimi nihče noče igrati.

IV. VIRI IN LITERATURA

- Borota, B., Geršak, V., Korošec, H. in Majaron, E. (2006). *Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk*. Koper: Pedagoška fakulteta.
- Bredikyte, M. (2002). *Dialoška dramska igra z lutkami/DDIL kot metoda spodbujanja otrokove verbalne ustvarjalnosti*. V: *Lutka iz vrtca v šolo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Cvetko, I. (1996). *Slovenske otroške prstne igre*. Radovljica: Didakta.
- Cvetko, I. (2010). *Veliko malo prstno gledališče*. Radovljica: Didakta.
- Gobec, D. (2000). *Iz take smo snovi kot sanje*. V: *Lutka št. 56*.
- Ivon, H. (2010). *Dijete, odgojitelj i lutka*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Kordigel, M. (1999). *Književna vzgoja v vrtcu*. Ljubljana: DZS.
- Korošec, H. (2002). *Neverbalna komunikacija in lutka*. V: *Lutka iz vrtca v šolo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Majaron, E. (2002). *Lutka pri oblikovanju mladega človeka*. V: *Lutka iz vrtca v šolo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Marjanovič Umek, L., Zupančič, M. (2001). *Psihologija otroške igre: od rojstva do vstopa v šolo*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Marjanovič Umek, L. (2004). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Marjanovič Umek, L. (2008). *Sodoben vrtec: možnosti za otrokov razvoj in zgodnje učenje*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Nemec, B. (2011). *Razvoj in učenje predšolskega otroka v programu Predšolska vzgoja*.
- Papalia, D. E. (2003). *Otrokov svet*. Ljubljana: Educy.
Ljubljana: Grafenauer založba.
- Praper, P. (1992). *Tako majhen, pa že nervozen*. Nova Gorica: Educa.
- Rebula, A. (2011). *Globine, ki so nas rodile*. Celovec; Ljubljana; Dunaj: Mohorjeva.
- Shapiro, L. E. (1999). *Čustvena inteligenca otrok: priročnik za starše*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Smiljanić, V., Toličič, I. (1979). *Otroška psihologija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Stritar, J. (2001). *Zgodbe za lutke in prste*. Ljubljana: DZS.
- Sunderland, M. (2009). *Znanost o vzgoji*. Radovljica: Didakta